Őrsy László

EGYHÁZJOG ÉS TEOLÓGIA

teológiai kis-könyvtár

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR III/4

Őrsy László: Egyházjog és teológia

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR

Szerkesztőbizottság:

Alszeghy Zoltán (Róma) — Nagy Ferenc (Róma) — Szabó Ferenc (Róma) — Weissmahr Béla (München)

Munkatársak:

Adriányi Gábor (Bonn) — Alszeghy Zoltán (Róma) — András Imre (Bécs) — Babos István (New York) — Balás Dávid (Dallas) — Békés Gellért (Róma) — Békési István (Toronto) — Benkő Antal (Klagenfurt) — Farkasfalvy Dénes (Dallas) — Gajáry Aladár (Chur) — Gánóczy Sándor (Würzburg) — Hardy Gilbert (Dallas) — Henkey Károly (Montréal) — Horváth Tibor (Toronto) — Juhász László (Buffalo) — Kereszty Rókus (Dallas) — Mehrle Tamás (Fribourg) — Mihályi Gilbert (Chicago) — Nagy Ferenc (Róma) — Nemeshegyi Péter (Tokió) — Nemesszeghy Ervin (London) — Őrsy László (Washington) — Őry Miklós (Klagenfurt) — Somfai Béla (Toronto) — Szabó Ferenc (Róma) — Varga Andor (New York) — Vass György (Innsbruck) — Veszelovszky Albin (Green Bay) — Weissmahr Béla (München).

ŐRSY LÁSZLÓ

EGYHÁZJOG ÉS TEOLÓGIA

RÓMA 1977

A Teológiai Kiskönyvtár munkatársai különböző teológiai irányokhoz tartoznak; mindegyik saját módszerét követi, és saját nézeteit fejti ki. A szerkesztőbizottság nem törekszik arra, hogy a közös hit egységével megférő többféleséget elsimítsa, hiszen éppen az eltérő szemléletmódok egymást kiegészítő harmóniája adja meg a mai katolikus hittudomány hű képét.

Tipografia Dario Detti - Via G. Savonarola, 1 - I - 00195 Roma

BEVEZETŐ

Napjainkban katolikus körökben is sok bírálat éri az egyházi intézményt, a kánonjogot és annak gyakorlati alkalmazását. Mint minden emberi törvényhozás, a kánonjog is tökéletlen, hiányos, magán viseli a történelmi fejlődés kötöttségeit. Ennek tudatában van a hivatalos egyház is: ezért a zsinat szellemében elrendelte a Kánonjogi Kódex felülvizsgálását és korszerűsítését. A kódexrevíziós bizottság évek óta dolgozik. Nem vághatunk elébe a bizottság munkájának.

De hogy helyesen lássuk az arany középutat a legalizmus (a törvényhez való túlzottan merev ragaszkodás) és az anarchia (a törvényt teljesen elvető magatartás) között, megvilágítjuk az egyházi törvény szerepének teológiai alapjait. Természetesen új látásmódunk az új zsinati egyházszemléletből fakad.

Az itt közölt tanulmányokban a katolikus egyház törvényeit vizsgáljuk, tehát azokat, amelyek a hívő közösség életét szabályozzák, az isteni élet kibontakozását szolgálják, és amelyek végső elemzésben transzcendens valóságra utalnak: Krisztus törvényét alkalmazzák jellegzetes konkrét helyzetekre. Felfogásunk szerint maga a « jóság » hozzátartozik a jog fogalmához; a törvény érvényességének egyik ismérve az, hogy összhangban legyen a keresztény erkölcsiség végső normáival. A kánonjog olyan norma, amely rendet teremt a keresztény közösségben, és amelyet a hivatalos tekintélyi szervek megerősítettek. A törvény az Isten országát építő közösségnek egyik külső mozgatóereje.

Tanulmányainkban a törvény teológiai alapjait világítjuk meg. A teológia az értelmet kereső hit (fides quaerens intellectum), *hittudomány; vagy személyesebb meghatározásban: a hit megértését kereső hívő ember* (homo credens quaerens intellectum fidei). *A kutatás összpontosulhat a hit belső aktusára, és irányulhat a történelemben jelenlevő Isten külső tetteire: ezeket a hit által ragadjuk meg. A kérdés most az, hogyan juthatunk el a kánonjog területén érvényes teológiai végkövetkeztetésekre. A teológiai reflexió ugyanis szemlélődő jellegű, a törvény viszont elsőrendűen gyarkorlati. A teológia főleg a transzcendentális valóságra vonatkozik; a törvény földhöz kötött, és a mindennapi életet tekinti.*

A jogrendszerről azért mondhatunk érvényes teológiai ítéletet, mert a keresztény közösség életére reflektálunk, amely teológiai (isteni) valóság a gyakorlati élettel való szoros összefüggésben. Csakugyan, a keresztény közösség összetételére, természetére és szerkezetére vonatkozó hitbeli választás burkoltan és gyökerében meghatározza az adott közösség törvényrendszerét illető végkövetkeztetéseket is. Minden keresztény egyházban a hitből fakadó látásmód szabja meg azokat a társadalmi eszközöket (így a törvényt is), amelyek a közösség egységének előmozdítását és a világban folyó tevékenységének rendezését szolgálják. Ezért az egyházra irányuló teológiai reflexió mélyreható hitbeli döntésből ered. Ebből az következik, hogy a teológiai és a gyakorlati-jogi következtetések a hitbeli döntésnek megfelelően különböznek.

Tanulmányaink a római katolikus egyház életével foglalkoznak; ez a közösség magában foglalja mindazokat a részleges és helyi egyházakat, amelyek hitbeli és fegyelmi közösségben élnek Róma egyházával. Azt vizsgáljuk, milyen szerepe van ebben a közösségben a jognak;

vizsgálódásunkat a római egyház önmagát értelmező hitbeli víziójának összefüggésében végezzük. Megengedjük hogy ez a szemlélet tökéletlen, sok szempontból a történelmi körülményektől függ. De sohasem rendelkezhetünk olyan szemlélettel, amelyet nem korlátoz a tér-idő meghatározottsága. Nem akarjuk kimondani az utolsó szót, csak egy lépést szeretnénk tenni előre. Ezzel a szándékkal írunk a római közösség kánonjogának teológiai alapjairól.

Maga a jog több értelemben vehető. A teológiai hagyományban a legalapvetőbb megkülönböztetés az isteni és az emberi jog között áll fenn. Az isteni jogot mindig úgy fogták fel, mint olyan cselekvési normát, amelyet Isten határozott meg, és nyilatkoztatott ki a természeten, ill. Krisztuson keresztül. Ennek az isteni törvénynek a létezése és kiterjedése ma a teológiai viták középpontjában áll. Mi most nem ismertetjük ezt a vitát — nem azért, mintha nem lenne lényeges, hanem mivel célunk az egyházban fennálló emberi jog megvilágítása. Minket most az ember tevékenysége érdekel, aki maga teremti környezetét még az egyházban is.

Emberi jog: ember által alkotott jog — olyan cselekvési normák, amelyeket egy közösség számára egy tekintéllyel rendelkező emberi törvényhozó teremt. A kánonjog lényegében emberi jog, jóllehet a közösség hitszemléletén alapul, és emberen túli bölcsességet fogad el végső szabálynak.

Az egyház jogi életének paradoxona a következő: Isten országának építésében, amely magának Istennek a műve, szerepet játszik az emberi törvény. Törvényünk mindig emberi marad. Jósága inkább a mi átlagos bölcsességünktől és okosságunktól függ, nem is szólva a törvényhozáshoz és annak alkalmazásához szükséges szaktudásról. Figyelmünket éppen arra irányítjuk, miként függ össze az egyház közösségében az emberi és az isteni jog.

Itt közölt három tanulmányunk kritikai, de építő jellegű megközelítése annak az eszményi törvényhozásnak, amelyre az egyháznak szüksége lenne. Ha bírálunk, ezt azért tesszük, hogy valamennyire elősegítsük a kánonjogi törvény reformját. Reméljük, hogy reflexióink hozzájárulnak az egyházon belül és azon kívül is ahhoz a párbeszédhez, amelyet a zsinat annyira sürgetett.

Az *LG* rövidítés a II. vatikáni zsinat *Lumen gentium* kezdetű, az Egyházról szóló dogmatikus konstitúcióját jelzi.

ELSŐ RÉSZ

AZ EGYHÁZJOG TEOLÓGIAI ALAPJAI

Az Egyházban található emberi törvényről és annak szerepéről szóló elmélkedés az Egyház teológiájából fakad. Azért szükséges, hogy beszámoljunk arról, hogyan látjuk az Egyházat, világos és összefüggő gondolatmenetet tárjunk elő, és így megszilárdítsuk végkövetkeztetéseinket. Az olvasó joggal várja, hogy megvilágítsuk építményünk alapját, de — nyilván ezt is kívánja — röviden és velősen. Így készítjük elő a talajt sajátos feladatunkra, hogy ti. megértsük a jog és a törvény szerepét az Egyházban.

1. Az Egyház fogalma

Az Egyház egész valóságát teljesen nem fedi semmiféle fogalmi meghatározás; itt nem boldogulunk a *genus*-szal és *species*-szel, mert a lényege: titok, misztérium. Meg tudjuk érteni benne az emberi elemeket; ezek nem haladják meg értelmünket. De nem tudjuk teljesen megérteni a benne rejlő isteni adományokat; ezek meghaladják látóhatárunkat, mert közvetlenül Istentől valók. Következésképpen amikor az Egyházról beszélünk, akkor egyszerre van szó egy látható és fogható emberi közösségről meg a benne megtalálható isteni jelenlétről és működésről.

Az Egyház emberi és isteni, illetőleg külső és belső elemei közötti viszony nagymértékben változhat; ennek megfelelően változik az « egyház » kifejezés értelme is. Analóg fogalom ez, amint világosan megtalálható a II. vatikáni zsinat irataiban.

a) A zsinat szövegeiben az « egyház » szó legtöbbször azok látható és szervezett közösségét jelenti, akik kifejezett egységben vannak Róma püspökével; vagyis jelenti a római katolikus egyházat látható formájában. Ebben az összefüggésben vonatkozhat egyes helyi közösségekre, helyi egyházakra, vagy a hivők egyetemes közösségére, az egyetemes Egyházra.

b) Olykor a zsinat az « egyház » kifejezést olyan keresztények közösségeire vonatkoztatja, akik Krisztus testéhez tartoznak, de nincsenek látható egységben Rómával. A bekebelezés Krisztusba vagy a keresztség által történt, vagy Krisztus istenségének nyilvános megvallásával.

c) Néha úgy látszik, hogy « egyház » minden jóakaratú ember láthatatlan közösségét is jelentheti, mindazo-

két, akiket Isten szeret, de akik nem mind vallják a keresztény hitet, vagy tartoznak valamelyik keresztény közösséghez. A névtelen keresztények közössége ez.

Az « egyház » kifejezés használata mind ezekben az esetekben jogosult; analóg fogalom esetén a jelentésbeli különbségek természetesek. A jelentésváltozások, illetőleg -változatok nem bizonytalanság vagy zavar jelei: habozásunkat tükrözik a misztériummal szemben, és azt, hogy képtelenek vagyunk a titok megfelelő kifejezésére. Pontosabban mondva visszatükrözik a sokféle viszonyt és változó egyensúlyt a látható szervezett közösség és Istennek az emberi lelkekben kifejtett láthatatlan működése között. Nyilvánvaló, hogy az egyházteológia haladásával együtt a szó jelentése is mindig gazdagabbá válik.

Ebben a munkában « egyházon » legtöbbször a látható, szervezett keresztény közösséget értjük. Továbbá, minthogy tanulmányunk főként a római katolikus közösségre vonatkozik, leginkább a római katolikus keresztények közösségét. Nem akarjuk ezzel kiküszöbölni a szó jelentésének más oldalait vagy árnyalatait; egyszerűen csak az egyikre összpontosítjuk figyelmünket.

2. *Az Egyház és Isten Országa*

Jelentős vita folyik a teológusok között az Isten Országának és az Egyháznak egymáshoz való viszonya körül. Sok protestáns teológus világos választóvonalat húz a kettő között. A katolikusok inkább a kettő egységét védik. Segíthet, ha megmagyarázzuk a kifejezéseket.

Az « Isten Országa » teljes kifejlődésében azoknak a közösségét jelenti, akik eljutottak az Istennel való örök egységre. Az « Egyház » viszont egy zarándok közösséget jelent, útban a végső kifejlet felé. Protestáns teológusok erősen hangsúlyozzák az « égi » közösség végső

jóságát és a « földi » közösség bűnös és romlott voltát. Ez nagymértékben a külső megigazulásra vonatkozó tanításuk következménye. Katolikus teológusok viszont az Egyház és az Ország közti folytonosságot emelik ki. Magyarázatképpen a gyermek és a felnőtt, vagy a mag és a fa közti viszony hasonlatát használják. Mind a két fél túlozhat is. Megesik, hogy protestáns teológusok a földi közösségnek csupán időleges és evilági jelentőséget tulajdonítanak. E közösség szerintük tele van bűnnel és gyarlósággal. Katolikusok pedig csak az Egyház örök és égi tulajdonságairól beszélnek. Ilyen túlzások bármelyik oldalon egyensúly hiányáról tanúskodnak. Senki sem vitatja a földi Egyház tökéletlenségeit, ugyanígy senki sem tagadja az égi Ország tökéletességet. De a tökéletlenségek nem olyan mélyre menők, mint ahogyan egyes protestáns hittudósok írják le; viszont az Ország végső tökéletessége sincsen olyan mértékben jelen az Egyházban, mint bizonyos katolikus teológusok gondolják. Az Egyházban az Ország csírája van közöttünk.

A törvénynek megvan a maga szerepe, amint a földi Egyház az égi Ország felé fejlődik. A földi közösségnek úgy kell szervezkednie, hogy könnyebben befogadhassa az égi Ország ajándékait.

A törvények elsősorban a zarándok Egyházat, nem a végső Országot szolgálják. Éppen mert a zarándok egyház sok tekintetben tökéletlen, szüksége van jogrendre: ez a szabad növekedés egyik eszköze.

3. Sacramentum Mundi: Szentség a világ életéért

Az Egyházat szentségnek hívják (*LG* 1 és 48). Valóban az: nem csupán jelképes értelemben, hanem a szó igazi jelentésében is. A szentség mindkét dimenziója megvan benne: bele van ágyazva az anyagi teremtésbe, és ugyanakkor Isten különleges jelenlétével áldott. A ha-

gyományos tanítás szerint az Egyház a kegyelem jele és forrása. A kegyelem jele az élő közösség, annak hite, reménye és szeretete. A kegyelem forrása a közösségben jelenlevő Isten, aki általa közli önmagát a világgal.

Minthogy a szentségek az emberért vannak, azért az Egyház a világért van, nem pedig megfordítva.

A szentségi jel az Egyházban az emberi közösség. Krisztus Lelkének jelenléte kezeskedik arról, hogy a közösség lényegében hűséges marad Krisztushoz. De ez a kezesség nem vonatkozik az Egyház életének sok járulékos oldalára. Ha mindenre vonatkoznék, akkor az Egyház már nem lenne emberi.

Az Egyház ki lehet téve járulékos megromlásnak. Még a hivatalos tanítás is annyira hangsúlyozhat egy dolgot, hogy egy másik szinte eltűnik a szem elől. Vagy az Egyház tagjai annyira e világ felé fordulhatnak, hogy megfeledkeznek az Isten Országának eljöveteléről való tanúskodásról. Vagy kihűl a szeretet, és így a papság vagy a világiak cselekedetei már nem felelnek meg az evangéliumi szabályoknak. A történelem folyamán sokszor történt ilyen megromlás.

4. Egység és folytonosság

Az Egyház térben *és* időben egy.

Az Egyház birtokában van a térbeli egységnek; ez a jelenlegi zarándok Egyház egysége. Tagjai ugyan elszórtan élnek minden nemzetben. mégis egy közösséget alkotnak Isten Lelke és Isten Igéje által. A tagok különbözők, a test egy. Ezt a térbeli egységet megtapasztalhatjuk eszmecserék, találkozók, üdvözletek és az emberi érintkezés minden más megnyilvánulása útján.

Karl Rahner sokat beszél a diaszpóra (szétszóratásban élő) Egyházról mint a jövő egyházáról. Ezt a diaszpóra-

közösséget úgy is leírhatjuk, mint olyan egyházat, amely megszabadult az államokkal és világi testületekkel összefűző törvényes kötelékektől, és teljesen önálló. Ez kevesebb hatalmat és befolyást jelent evilági téren. De jelent egyben erőteljesebb kereszténységet is, nyereséget az egész közösségnek a keresztény értékek melletti személyes tanúságtétellel.

A tények, úgy látszik, igazolják Rahner elméletét. A vallásszabadságról szóló nyilatkozat valószínűleg oda vezet, hogy a katolikus Egyház ott is fokozatosan elválik az államtól, ahol ilyen kötelékek még léteznek. Más vonatkozásban is hasonló irányzat merül föl; sok helyen az Egyház elveszíti hivatalos kapcsolatát egyetemekkel, jótékonysági intézményekkel, s ehelyett a vallás sajátos körére kell összpontosítania munkáját.

Az Egyház egysége nem szenved ettől a fejlődéstől, de a jövőben az egység külső megnyilvánulásai mások lehetnek.

Az egységnek egy másik formája is megnyilvánul az Egyházban: ez az időbeli egység, más szóval folytonosság. A keresztény közösség állandó azonosságáról van szó az egész történelmen át, Krisztus napjaitól a világ végéig. Ez állandóságot jelent a történelem változó folyamatában. A mai keresztény közösség egy minden múltbeli keresztény nemzedékkel és minden eljövendővel. A történelmi távolság épp olyan kevéssé darabolhatja fel vagy cszthatja meg az Egyházat, mint a helyi különbözőségek.

A folytonosság állandó azonosságot foglal magában, de nem zárja ki a fejlődést. Téves elképzelés, ha merev szerkezetnek fogjuk fel az Egyházat. Isten cselekvésének mozgalmassága nyomja rá bélyegét; a mozgás az élete lényegéhez tartozik. A tanítás fejlődése életnek a jele, hasonlóképpen a struktúrák kibontakozása is. Az Egyház *esemény* az emberi történelemben, mert mozgás.

5. Mozgás az Egyházban

Ha a mozgás az Egyház életének lényegéhez tartozik, akkor az egyházi jogrendnek is mozgékonynak kell lennie. Ahhoz, hogy meghatározzuk a törvény szerepét a közösségben, tekintetbe kell vennünk a benne rejlő változatos életerőket, és fel kell fedeznünk kölcsönös viszonyukat. Ha minden egyes erő jól tölti be a szerepét, akkor a közösség élete kiegyensúlyozott és fejlődő jellegű lesz. Ha egyik erő helytelenül érvényesül a másik rovására, akkor a közösség életét belső zavar rongálja meg, és az egész test szenvedni fog tőle.

A mozgás különféle elemek közti feszültség eredménye. Az egyházi közösségben a feszültséget az isteni és emberi elemek találkozása okozza: két véglet kapcsolódik össze (Szent Pál-i gondolat) egy új egység kialakítására. A feszültség mindaddig meglesz, míg létre nem jön a harmonikus egység. Ez segíti a közösség fejlődését. Természetesen ez a feszültség addig megmarad, amíg el nem tűnik a különbség Isten Országának beteljesülése és a jelenlegi Egyház között. A végső Ország a közösség Istennel való tökéletes egysége; a jelenlegi Egyház ennek tökéletlen kezdete.

Az élet folyamata másféleképpen is ott található az Egyházban. A közösség új tagokat fogad be. Sokan növekednek hitben és szeretetben; növekedésük az egész közösséget gazdagítja. Más tagok visszahúzódnak keresztény testvéreiktől, néha Isten világosságától és szeretetétől is, és ezzel az egész testet gyengítik.

Az egyes keresztények különféle fokon lehetnek együtt az Egyházzal. Az Egyház egy, de nem minden tagja áll vele ugyanúgy és ugyanolyan mélyen kapcsolatban. Ez világos a II. vatikáni zsinat tanításából (pl. *LG* 13—16); de már az « egyház » szó különböző jelentései is magukban foglalják.

6. *Az Egyház mint közösség*

Emberi közösség akkor keletkezik, amikor sok embert egy közös eszme ihlet, egy közös cél vezet, amikor sokan eggyé lesznek értelemben és cselekvésben. Egy közösség létrejötte nem véletlen dolog: szükségünk van rá, mert az ember társas természetű lény, közösség nélkül nem fejlődhet. De a közösség formái sokfélék, minthogy kifejlesztésükben az emberi alkotóerő és értelem játszik szerepet.

A társadalomfilozófusok szívesen tesznek különbséget szoros és tág értelemben vett közösség között. Szoros értelemben akkor beszélünk közösségről, amikor a személyek egy csoportjának egysége természetes kötelék eredménye; ilyen a családi kapcsolat, azonos nyelv vagy közös kultúra. Tág értelemben pedig akkor, amikor a csoportot elsősorban és főként törvényes kötelékek fűzik össze, mint mondjuk egy állam polgárait, egy üzleti testület tagjait. Ennek a tág értelmű közösségnek szakszerű elnevezése: társaság.

Anélkül, hogy sok tekintettel lettek volna a valóságra, tőle függetlenül, *a priori,* elméleti szabályokat dolgoztak ki a közösségek vagy társaságok életének kormányzására. Azt mondják: a közösség hagyományok és szokások nyomán él, mert nincs törvényhozó hatalma; a társaság törvényhozással működik, mert megvan ez a hatalma. A közösséget egy tágabb társaság részének tekintik; sohasem lehet tökéletes, mert nem áll rendelkezésére minden eszköz céljának megvalósítására. A társaság lehet tökéletes, mert lehetséges, hogy minden eszköze megvan céljának megvalósítására, még akkor is, ha a valóságban nem minden társaságban van így.

Állítólag csak két tökéletes társaság létezik: az Egyház és az állam. Minden közösség ezen a két társaságon belül és ezek oltalma alatt élne.

Ennek a nézetnek a képviselői annyira a tökéletes társaság eszméjére összpontosítják gondolataikat, hogy gyakran elfelejtik: az Egyház fölötte áll minden a szó szoros értelmében vett közösségnek. Alkalmazzák rá a tökéletes társaság számára elgondolt elvont szabályokat, és így elkerülhetetlenné válik az elferdülés. Valójában az a belső összefűző erő, amely az Egyházban a Lélek jelenlétéből, Isten igéjének birtoklásából, a közös küldetésből fakad, sokkal erősebb, mint bármi jogi kötelék a tagok között.

Az Egyház elsősorban és a szó legteljesebb értelmében közösség, és csak másodsorban társaság. Ezért van az, hogy ha a tökéletes társaság elvont eszméjéből levont következtetéseket alkalmazzuk az Egyház eleven valóságára, az félrevezető.

Az Egyház a világ minden közössége között a legbensőségesebb. Egysége az egy Lélekből és Isten Igéjének teljességéből fakad: a Lélek sok tagjában jelen van, Isten Igéje minden keresztény életmintája. Ne alkalmazzunk a keresztény közösségre elhamarkodott analógiákat más közösségek vagy társaságok esetéből. Isten népét belső egység tartja össze, bár megengedjük, hogy ez a belső egység olyan formákban is kifejezésre juthat, amelyek hasonlóak a közönséges emberi társulások külső formáihoz.

Az Egyház emberi eleme nagyon is kifejezésre jut közösségi mivoltában. Emberi természetünk minden korlátját magán hordja. A tagok beleviszik a közösség életébe saját kudarcaikat és bűneiket. Mégis a látható közösség adja meg az Egyház azonosságát. Az Egyház tagjának lenni annyit jelent, hogy egy közösséghez csatlakozunk, megosztjuk annak hitét, reményét és szeretetét, és elfogadjuk annak külső formáit. Az osztozásnak kölcsönösnek kell lennie. A közösségbe lépő személynek joga van arra, ami a közösségé, a közösségnek pedig joga van ar-

ra, amit az új tag tud felajánlani. Kétoldalú szövetségnek kell létrejönnie, amelyben mindkét fél megígéri, hogy ad. Egyik oldalon sincs biztosíték arra, hogy az illető fél tökéletes lesz. Az ígéret másra vonatkozik: a szövetség résztvevői segítik egymást teljesebb élet elérésében.

A közösség életét megosztani azt is jelenti, hogy elfogadjuk minden fejlődési folyamatát, és együttműködünk ezekkel. Ha visszatérnénk a közösség eredetéhez és a régi világban tanúsított életmegnyilvánulásaihoz, az nem lenne egység a jelenlegi közösséggel. Aki egy nem létező tökéletes közösségnek adja oda magát, az igazából álmot kerget, nem pedig az élet valóságába kapcsolódik.

II. TEKINTÉLY AZ EGYHÁZBAN

A tekintély a közösségi élet egyik oldala; közösség nem lehet meg nélküle. Sokféle lehet a formája, de nem hiányozhat: különben nem lenne meg az egység.

Ha sokan ugyanannak a célnak szentelik magukat, egységüknek látható külső formát kell öltenie. Szükségük van egy középpontra, vonatkozási pontra, amely felé mindnyájan fordulhatnak, és amelytől irányítást kaphatnak. Az egységnek ez a középpontja a tekintély.

A tekintély célja a közös eszmék kifejezése és a közös cselekvésre való felhívás. Ha nincs ilyen koordináló és irányító hatalommal felruházott középpont, akkor a *sok* ember cselekvése nem lehet *egy*.

A gondolati sorrend tehát: közösség, egység, tekintély. A három annyira összetartozik egymással, hogy egyikük sem létezhetnék a másik kettő nélkül. Amint sokféle közösség van, éppúgy az egységet különböző módon lehet elérni a közösségen belül. Az egység elérésének különféle módjaiból folyik a tekintély létrehozásának és gyakorlásának más-más formája. Sok baj származott a múltban abból, hogy mindezeket a kifejezéseket egyértelműen fogták fel. Valójában sokkal nagyobb változatosságot engednek meg, sőt követelnek, mint első pillantásra látszik.

Az Egyházban az egység forrásai a tekintély forrásai is. Minthogy a tekintély az egységből származik, a közösség egysége vagy Istennek az emberi történelembe való beavatkozásából ered, vagy emberi tevékenységből. Eszerint az egységnek vagy transzcendens, vagy immanens forrásai vannak: a közösségen túllevők, ha az egység Istentől való, a közösségen belüliek, ha a tagoktól.

Az Egyházban a tekintély különféle fokozatban nyilvánul meg, mert az egység forrásai között is fokozat van.

1. *A Szentlélek az egység forrása az Egyházban*

Krisztus Lelke az egység első forrása az Egyházban. Nem abban az értelemben, hogy azonos vele, hanem úgy, hogy sokféleképpen támogatja zarándokútján. Minthogy ő gyűjti össze Isten népét minden nemzetből egyetlen közösségbe, egységünk egy személytől ered. Következőleg az egész Egyház (illetőleg az egész keresztény közösség) természetét és jellegét egy *személy* kezdeményezésének köszönhetjük. Minden tagját külön-külön inspirálja, és a közösség egészét is.

Ha tehát a Szentlélek az egység első forrása, akkor ő a tekintély legfelső forrása is. A közösség életében semmi sem rövidítheti meg személyes uralmát. Vagyis az Egyházban a legelső és legfölsőbb tekintély maga a Szentlélek. Ő alkotja, őrzi és kormányozza az Egyházat sugallataival és működésével. A Szentlélek hatalma teljes, és minden kereszténynek kötelessége az, hogy föltétel nélkül engedelmeskedjék neki, úgy, ahogyan puszta embernek sohasem engedelmeskednék.

Valamit azonban hozzá kell tennünk. A Szentlélek hatalma az Egyház fölött ugyan korlátlan, de a mi képességünk, amellyel fölismerjük sugallatait és működését, bizony korlátolt és gyarló. Ezért a keresztények bonyolult helyzetben vannak. Teljes tekintélynek kell engedelmeskedniök, de akaratát sokszor csak viszonylagos bizonyossággal ismerik. Ez a bizonyosságtudat óvatosságra int, amikor emberi elhatározásokat és cselekvéseket a Lélek sugallatának tulajdonítunk. Mégse legyen az óvatosság olyan fokú, hogy semmit se tulajdonítsunk a Léleknek. Nyilvánvaló, hogy semmiféle emberi törvény nem korlátozhatja a Lélek hatalmát; a legtöbb, amit elérhet, ha segít felismerni jelenlétét.

A Léleknek az Egyházban érvényesülő tekintélye vagy a támogatásában részesülő intézményeken keresztül

nyilvánul meg, vagy egyes személyeknek és kisebb közösségeknek adott sugallataiban. A püspöki kollégium intézménye, fejével, a pápával, a Lélek olyan támogatásában részesül, hogy nem lehet lényeges dologban hűtlen Isten igéjéhez, és nem vezetheti lényegesen félre a zarándok Egyházat Istenhez vivő útján.

Mint már megjegyeztük: ha a Lélek egyénekkel lép érintkezésbe, akkor az emberi elem gyarlósága eltorzíthatja, megzavarhatja vagy elsötétítheti az isteni üzenetet. De az is előfordulhat, hogy szépen, világosan mutatja be.

2. *Isten igéje az egység forrása az Egyházban*

Isten igéje, amelyet Krisztus Lelke sugalmaz, szintén az egység forrása az Egyház számára. Krisztusnak az első tanítványokhoz szóló evangéliumi üzenetét a Szentírás, a korai keresztény közösségek hitének tanúja, lényegében megőrizte. A Lélek továbbra is jelen van Isten szavában, és minden embert megszentel, akinek az igét hirdetik, aki hallja és elfogadja.

Isten igéje az Egyház cselekvésének szabálya. Az igének tetté kell válnia, különben terméketlen marad. Amikor cselekedet lesz, akkor kel életre az emberek között.

Isten igéje személytől jön, ezért személyes választ kér mind az egyesektől, mint az egész közösségtől. Teljes tekintéllyel rendelkezik a közösség és az egyesek fölött. Nincs törvény, amely birodalmát elözönölhetné.

Legtágabb értelemben az Ige magát Krisztust jelenti. Szűkebb értelemben Krisztus tanítását az emberi kifejezések tükrében. Isten egész népe föltétlen engedelmességgel tartozik Isten igéje iránt, amely életük mintáját nyilatkoztatja ki nekik. De minthogy nem látják át világosan Isten szavának legmélyebb jelentését, képességeik szerint kell értelmezniök; ennélfogva megtörténhet, hogy

félreértik, vagy csak részben értik. Máskor esetleg nagyon világosan megértik.

Isten igéjének tekintélye azt a küldetést rója az Egyházra, hogy hirdesse az evangéliumot, és ünnepelje megváltásunk titkait. Föltétlen kötelesség Isten kinyilatkoztatása minden embernek, « az igehirdetés »; ez volt magának a megtestesülésnek a célja. Ezért Isten népének úgy kell eljárnia, hogy teljesítse a kapott megbízatást.

Néha azt állítják, hogy az Egyházban a belső egység forrása a Szentlélek, a külsőé Isten igéje. Ez az állítás nem helyes, vagy legalábbis nem teljes. Ugyanaz a Lélek irányítja az Egyházat, és tartja életben Isten szavát a közösségben.

3. Az ember társas természete az egység forrása az Egyházban

Az ember társas lény; egyedül nem létezhet. Személyes hivatásának betöltéséhez szüksége van embertársai segítségére: csakis közösségben fejlődhet a személye. A keresztények sem kivételek ez alól a szükséglet alól, amely igazából emberi természetünk egyik törvénye. Nekik is közösséget kell alkotniok, hogy növekedjenek Krisztusban, és elérkezzenek az *ő* teljességéig (vö. Ef 4,13).

A közösség emberi jellege nem kevésbé lényeges az Egyházban, mint a Lélek jelenléte. A megtestesülés titka az emberi közösségben él tovább a történelem során. Az isteni és az emberi együtt marad, nem válik el egymástól, ha különbözik is.

Most érkezünk el az Egyházon belüli emberi tekintély problémájához. Ennek körülírása előtt egy elvet kell leszögeznünk: Senki másnak nem lehet hatalma Isten népén, mint Istennek. Ha bárki emberfia hatalmat igé-

nyel fölötte, az csak Isten megbízatásából származhat. Más szóval: ahhoz, hogy az emberi tekintélynek érvénye legyen az Egyházban, be kell kapcsolódnia a Szentléleknek és Isten igéjének isteni tekintélyébe, és abba a megbízatásba, amelyet az Egyház Istentől kapott.

Az emberi tekintélynek az istenibe való ilyen belefonódása sokféle következménnyel jár. Korlátot szab az emberi tekintélynek, szabályozza használatát. Titokzatossá is teszi, hiszen az emberi elem nyitottá válik az isteni felé.

Létezik emberi tekintély az Egyházban. Részint isteni megbízatásból, egy szentségi jellegű intézményen át, részint a közösség tényéből fakadóan. Mindegyik esetben a közösség belső egységét fejezi ki, a maga részéről viszont nagyobb, főleg külső egységet teremt. A püspökség intézménye különösen is eleget tesz két szükségletnek: az emberi közösséget az istenibe kapcsolja, és kielégíti az emberi közösség tekintélyigényét. A püspökség szentség: tehát minden szentelés Isten kegyelmében gyökerezik. Egyben emberi vezető szerep is; tehát gyökere természetes emberi szükség.

A törvények szorosan összefüggnek az általános kormányzói hatalommal; ez ugyanis a forrásuk. Tehát ha az Egyházban kormányzó hatalmi fokozatok vannak, akkor a törvények tekintélye között is van fokozat. Mindaz a korlát, amely az emberi tekintély előtt áll, megvan az egyházjogi szabályokban is.

De a tekintélyi szerveknek nem szabad elszakadniok a közösség többi részétől. Nem önmagukért vannak. Eleven összeköttetésben kell lenniök *minden* más szervvel és a közösség *minden* tagjával, Mindannyian kölcsönösen függnek egymástól. Függési viszony áll fenn a fő és a tagok, a tagok és a fő között.

NÉHÁNY ÉSZREVÉTEL A TÖRVÉNYT ILLETŐEN

Nem célunk itt általában vagy részleteiben megvitatni a törvény fogalmát. Szándékunk az, hogy kezdő fokon tisztázzuk: hogyan értjük a törvényt egyházi összefüggésben. Ez az egész könyv ilyen tisztázás.

Szent Tamás a törvényt *ordinatio rationis*-nak fogta fel, vagyis a hangsúlyt törvény és értelem összhangjára helyezte; « értelem » helyett talán józan észt mondhatnánk. Suárez az akarati elemet tekintette fontosabbnak, vagyis az ő hangsúlyos pontja a törvényhozó akaratának és a törvénynek egybevágása. Szent Tamás véleménye a megalapozottabb; Suárez felfogása veszedelmes következményekkel járhat, minthogy önkényhez vezethet. Nem kívánunk belemélyedni ebbe a vitába; elég, ha röviden jelezzük véleményünk lényeges elemeit.

Kezdetben a « törvény » kifejezést tág és általános értelemben vehetjük, nem pedig leszűkített, szakszerű jelentében. Olyan cselekvési szabályt hívunk törvénynek, amely a közösség tevékenysége számára egységes célt ad. A törvény életszabály, amelyet a tekintély ad a közösségnek.

A *törvény* fogalma a *tekintély* fogalmában gyökerezik, az pedig az *egység* eszméjében. Amikor személyek egy csoportja egyet gondol és egyet akar, akkor közösséget akot. A közösség azzal juttatja kifejezésre egységét, hogy tekintélyt állít maga fölé. A tekintély megőrzi az egységet, s elmélyíti azzal, hogy közös cselekvési szabályokat ír elő. Ezek a közös cselekvési szabályok a törvények.

Amint láttuk, az Egyházban fokozat van a különböző tekintélyek között. Ebből következik, hogy törvények erejében is fokozati különbség van, hiszen minden törvény forrása a tekintély.

Ezért jogosan beszélhetünk a Szentlélek törvényéről. Beszélhetünk arról a törvényről is, amely Isten igéjéből mint életnormából származik. Végül beszélhetünk emberi tekintélyből eredő törvényről: ez az emberi törvény. Amint az emberi tekintélynek az Egyházban nyitottnak kell lennie az isteni felé, éppúgy az emberi törvényeknek is.

Ezeknek a törvényeknek az ereje más és más, de nem kell ellentmondásban lenniök. Mindamellett az Egyház emberi jellegével velejár, hogy ilyen ellentmondás létrejöhet, és valóban gyakran létre is jön.

III. A JOGRENDSZER SZEREPE AZ EGYHÁZ ÉLETÉBEN

A jogi (kánoni) élet az Egyház életének és tevékenységének egyik oldala. Másokat is felsorolhatunk: liturgikus élet, szociális élet stb. Mindegyiknek megvannak a sajátos jellegzetességei. Ezek az életterületek és élettevékenységek összefonódnak, és részben azonosak. De azért bármelyiket kiválaszthatjuk, és a figyelem középpontjába állíthatjuk. Mi most a törvényre vonatkozót választjuk ki, és figyelmünket az emberi törvényre összpontosítjuk.

Meggondolásainkban az «Egyház» kifejezést a már említett sajátos és szűkebb értelemben használjuk: azokat a keresztény közösségeket jelenti, amelyek a latin szertartást követik, és közösségben vannak a római Szentszékkel. Hangsúlyozzuk, hogy ezzel a szóhasználattal nem kívánjuk tagadni egy szélesebb egyházfogalom jogosultságát. Ezt már megállapítottuk az első fejezetben, ahol leírtuk a kifejezés analóg jelentését, és megvédtük ennek jogosságát. Ahogyan kutatási területünk szűkül, úgy válik szükségképpen szűkebbé a kifejezések értelme. Ez módszertani eljárás, nem pedig a valóságos helyzetről mondott ítélet. Ez az előzetes figyelmeztetés és szabatos körülírás meg fog óvni bennünket attól, hogy illetéktelenül minden egyházra kiterjesszük következtetéseink érvényét.

Az Egyház egységének megteremtésében sok tényező működik közre, amelyek nem ugyanazok, nem is hasonlók. Egyik a Szentlélek; sok egyént közösségbe fűz össze, és ezt a közösséget kegyelmeivel és Isten igéjével táplálja. Egy másik a mi emberségünk: ennélfogva fontos mindaz, amivel emberileg hozzájárulhatunk a közösség jólétéhez. A kánoni törvények ebbe az utóbbi kategóriába tartoznak. Ha a törvénynek a keresztény közösségben betöltött pontos szerepét kutatjuk, akkor valójában minda-

zoknak a tényezőknek az egyensúlyáról van szó, amelyek a közösséget egyesítik. Amikor megtaláljuk ezt az egyensúlyt, akkor határozhatjuk meg a törvény szerepét.

Kétféleképpen tévedhetünk a jogrendszer értékelésében. Ha többet várunk tőle, mint amennyit megadhat, akkor a közösségünk könnyen legalizmusba csúszik. A legalizmus betegség a társadalom testében: a törvény aránytalan teret kap a közösség életének alakításában, és ez arra vezet, hogy megtámadja a magasabb értékek birodalmát. Ha viszont a kelleténél kevesebb jelentőséget tulajdonítunk a jognak, akkor rendetlenség, sőt káosz következik be; ez is betegség: a baj a szükséges irányítás hiányából származik. A betegség mindig értékes erőket emészt föl: a rossz elleni küzdelemre használjuk azt az energiát, amelyet a természet építésre adott.

Ha időben leszögezünk néhány alapelvet, könnyebbé tesszük a haladás útját.

a) *Az Egyház jogi élete a közösség emberségének megnyilatkozása*

Az Egyház isteni és emberi forrásból táplálkozik. A jogrendszer az Egyház emberségének megnyilvánulása. Ha megfosztanánk az Egyházat bölcs törvényektől, ezzel emberségétől fosztanánk meg.

Semmiféle emberi közösség nem létezhet tartósan törvények nélkül: azok hozzák összhangba a tagok tevékenységét és a különféle dinamikus erők hatását. Senki nem vonja kétségbe, hogy emberek közösségében szükség van törvényekre; de vannak, akik annyira szelleminek szeretnék látni az Egyházat, hogy nem akarnak semmi emberi intézményt benne. Aki így gondolkozik, az megfosztja az Egyházat emberségétől.

Munkánk elején el kellett döntenünk, kitérjünk-e az

egyházi törvény védelmére, vagy sem. Nemlegesen döntöttünk, hiszen jog és emberi közösség olyan szorosan összetartozik, hogy egyik sem létezhet a másik nélkül. Ezért a jog minden apológiája az Egyház emberségének apológiája lenne. Ez pedig már nem célunk. De még egy másik megfontolásból is így határoztunk. Tapasztalatunk szerint a keresztény hit igazságát jobban be lehet mutatni úgy, hogy feltárjuk és megmagyarázzuk szerves belső egységét és szépségét, mint ha a hihetőségét védelmezzük jól kidolgozott előzetes érvekkel. Hasonlóképpen azt gondoljuk: jobban megértjük a jog szükségességét az egyházban, ha látjuk a teológia és a jogrendszer szerves egységét, mint ha előzetes észérvek gyűjteményét sorakoztatnánk fel érdekében. Akiknek az egyházi törvény ténye nehézséget okoz, azoknak a problémája alapvetőbb: az Egyház emberségének elfogadására vonatkozik. Nem megoldás nekik, ha csak a jogról beszélünk. Bele kell ezt állítanunk a megtestesülés és az Egyház teológiájának összefüggésébe.

Általában az Egyház emberi oldalát ki kell egészíteni isteni adományaival, hogy meglássuk az egészét. Éppen így ebben a sajátos esetben az egyházjogot be kell illeszteni az Egyház teljes életébe. A kánonjog teológiája pontosan ezt a beillesztést szolgálja.

b) *Az Egyház szentségi jel, az egyházjogi rendszer ennek a jelnek része*

A szentség kegyelem jele. De egy szentség éppen úgy összetett, mint emberi életünk. Külső és belső elemet különböztethetünk meg benne. A külső elem a jel, amelyet emberi képességeinkkel észrevehetünk; ez mindig látható és fogható külső világunk egy része, vallási összefüggésbe helyezve. A belső elem a kegyelem, amelyet a Szentlélek a jel útján áraszt: Isten titokzatos világának

a része, amely emberi szemnek láthatatlan. Megváltásunk eredeti szentsége Krisztus embersége. Az Egyház Krisztus megváltó tetteiből nőtt ki; általa a megtestesülés titka szentségi módon folytatódik.

Isten jelenlétének látható jele az Egyházban az emberi közösség: annak léte és működése hirdeti az Evangéliumot és adja a kegyelmet a világnak. Mármost törvények, szabályok és szokások az emberi közösség életének kiegészítő részei. Ennélfogva a közösség életét rendező egyházjog hozzájárul a jel létéhez..

De valamire vigyáznunk kell, hogy a félreértést elkerüljük. Nem azt mondjuk, hogy az Egyház törvényei, szabályai és szokásai szentségek, mint egyes írók a múltban állították. Csak azt, hogy a közösség élete szentségi jel, a kánonjog pedig része ennek az életnek. Következésképpen részesül a jel mivoltában.

A kánonjog az Egyház emberségéhez tartozik; éppen ezért törékeny és változékony, mint ez az emberség. Nélkülözhetetlen emberi bölcsesség képviselője az Egyházban, amelyet bele kell illeszteni az isteni bölcsesség egészébe.

c) *Az egyházjogban megmaradnak az emberi közösség korlátai*

A zarándok Egyház lényege szerint « úton van », nem befejezett; Isten Országa végső tökéletessége felé tart. Más szóval: a keresztény közösség egészében is, egyes tagjaiban is tökéletlen. (Nem abban az értelemben, hogy romlott, hanem hogy nem befejezett: *imperfecta)*. Az egyházjog osztozik a zarándok közösség tökéletlenségében. Az Egyház jogi élete mindig javításra szorul.

A jognak ez a teológiai tökéletlensége magából az Egyház természetéből fakad, s így elkerülhetetlen. Mint-

hogy az Egyház bűnösök közössége, ez a jellege törvényére is rányomja bélyegét.

Még egy másik belső korlát is rejlik a jogrendszerben. Minden törvény általános, elvont és személytelen; nem lehet más. De ez annyit jelent, hogy nem mindig fedi teljesen a sajátos, konkrét és személyes körülményeket. Jogrendszerünk ezért is minden időben felülvizsgálásra és reformra szorul.

* * *

Az eddigi általános bevezető megjegyzések után most már megvizsgálhatjuk közelebbről az Egyház jogi életét. Fejezetünk hátralevő részében a jogi élet két oldalára fordítjuk figyelmünket: először az egyházi törvény megalkotására, másodszor pedig az életbe léptetett törvény elfogadására a közösségben. Közben dialektikusan ide-oda mozgunk az eszményi elképzelés és a valósághoz hű, megvalósítható indítványok között. Az elképzelést kombinálni kell a lehetséges biztosításának művészetével.

a) *A jó egyházjog megalkotásának az egész közösség feladatának kell lennie*

Ez az általános elv az Egyház szerves egységéből következik. A közösség minden tagjának megvannak a maga adományai, és mindenkinek hozzá kell járulnia az egésznek az életéhez. Ez az alapelv mindig igaz, de azért sok minősítést kell hozzáfűni, részint elméleti, részint gyakorlati alapon.

A közösség szerves struktúrájából következik, hogy nem minden tag szerepe azonos. Ennélfogva a törvényhozás folyamatában is különbözőképpen vesznek részt.

Továbbá még ha részt vesznek is, ez elvben nem egyformán történik a folyamat minden szakaszában. Ennek a folyamatnak részei: sugalmazás, tanácskozás, tervezés, végül pedig a törvény tekintélyi kihirdetése.

Főleg a püspökök felelősségét és hatalmát kell megkülönböztetnünk más tagokétól. A püspökök oldó-kötő hatalmuknál fogva kifejezett törvényekké alakíthatják mások sugalmazásait és terveit. A törvény kialakulásának folyamata az egész Egyház közös felelőssége, a test minden tagja a maga hivatásának megfelelően gyakorolja.

A közös felelősség és részvétel eszményeit egyensúlyba kell hozni azzal a gyakorlati szükséglettel, hogy a törvényalkotó folyamat javarészét szakemberek végezzék. Általános sugalmazások sokfelől jöhetnek, kell is, hogy jöjjenek. De a törvények tényleges megalkotóinak alapos ismeretségben kell lenniök azokkal a módszerekkel, amelyek a jó törvényhozást szavatolják, azokkal a tapasztalatokal, amelyek segítségével az indítványozott törvényeket az adott körülményekhez lehet alkalmazni. Szakemberek széles körű igénybevételére van szükség.

A valóságnak megfelelően tárgyilagosan el kell ismernünk, hogy jelenleg sok embernek nincs meg a megfelelő rátermettsége a törvényhozásban való részvételre vagy a közös felelősségre; és talán soha sem jön el az az idő, amikor ennek az Egyházon belül mindenki teljes birtokában lesz. De ha az alkalmasság hiánya csökkenti a részvétel mértékét, ebből az a kötelesség folyik, hogy segítsük és neveljük embereinket tevékenyebb részvételre az Egyház életében; emeljük föl őket olyan szintre, ahol már képesek egyéni hozzájárulásra.

Néha maga a törvény tárgya szab határt a részvételnek. Ha az indítványozott törvény olyan technikai részletekkel foglalkozik, amelyeket csak szakemberek tárgyalhatnak meg, akkor nem lenne helyes azzal gyöngíteni a törvény minőségét, hogy olyanokat hívnak segítségül, akik nem tudnak érdemlegesen hozzájárulni.

A részvétel fokát a « szubszidiaritás » elvének kell szabályoznia. A közösségnek akkora és ne nagyobb része vegyen tevékeny részt a törvényhozás folyamatában, amekkorára az adott esetben szükség van. Ha egyházmegyei szinten kielégítő szabályokat lehet létrehozni, és nem az egyetemes Egyház érdekéről van szó, akkor maradjanak meg egyházmegyei vonalon.

Több hasonló példát hozhatnánk. De elég legyen annyit mondanunk, hogy a szubszidiaritás elvének alkalmazása biztosítani fogja az Egyház energiáinak gazdaságos, sőt takarékos használatát.

Jelenleg az egyetemes Egyház törvényeit a pápa hozza; a törvényhozói hatalom terén senki másnak nincsen hasonló szerepe. Mint egyéb törvényhozók esetében, a pápánál is meg kell különböztetnünk két dolgot: alapvető jogát, hogy kössön és oldjon, valamint azt a kötelességét, hogy jó törvényeket adjon a közösségnek.

A kötés és oldás, vagyis érvényes törvények meghozásának képessége hivatali hatalmából következik. Ezt

a képességét bizonyos minimális követelmények határolják körül. A törvénynek legalább valamennyire célszerűnek kell lennie; ez elég az érvényéhez. De semmi sem mondhat benne ellent vagy árthat a keresztény életnek; az ilyen jelleg érvénytelenné tenné.

Az a kötelessége, hogy jó törvényeket hozzon, megkívánja a pápától, hogy az egész Egyházzal egységben járjon el, különösképpen pedig a püspöki kollégiummal, amelyhez ő is tartozik, és amelynek ő a feje. A törvényhozás folyamatában ez az egység azt jelenti, hogy nagyobb jelentőségű törvények kihirdetése előtt a pápának erkölcsi kötelessége a kollégiummal beható tanácskozást folytatni, minthogy a pápa törvényhozói tevékenysége a kollégium hatalmának megnyilvánulása.

Valószínű, hogy a pápa nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is az egész Egyház törvényhozója marad. E feladatának támogatására fontos, hogy a közte és az egyetemes egyház, különösen a püspökök között folyó tanácskozás állandó legyen, és jogi intézmény jellegét kapja.

Jegyezzük meg: aligha lehetséges tanácskozás képviselet nélkül. Az igazi tanácskozás azt jelenti, hogy megismerjük egy másik személy felfogását. Ez csak az illető személyes vagy választott képviselője általi megnyilatkozásával történhet. Világos, hogy a püspököknek összességükben gyakran tudtára kell adniok véleményüket a pápának. Ehhez pedig ki kell választaniok egyeseket maguk közül, hogy beszéljenek a nevükben. Ha a pápa választ ki egyes püspököket tanácskozásra, akkor nem folyhat igazi tanácskozás, mert hiányzik a képviselet.

A legutolsó évtizedet jellemző fejlődés azt mutatja, hogy az új püspöki szinódusnak mindig nagyobb szerepe lesz ilyen irányban.

b) *Az egyházi törvény nem mondhat ellene a Lélek törvényének*

Miután megvitattuk, hogyan kell megalkotni az egyházi törvényt, meg kell vonnunk azokat a határokat, amelyeket nem szabad átlépnie. Mindig fennáll a kísértés, hogy a megengedett határokon túl terjesszék a törvény mezejét. De a Szentlélek is ad cselekvési szabályokat a kereszténynek, természetesen tágabb értelemben. Az ő törvénye erősebb a mienknél; a hagyomány a Lélek törvényének hívja.

Az Egyház mint közösség Isten Lelkének vezetése alatt áll. Sugallatai különösen akkor válnak értékessé, amikor a püspöki kollégium vagy annak feje, a pápa fölismeri és érvényre juttatja őket. Mármost azokat a sugallatokat, amelyeket a Lélek ad a közösségnek, nem szabad a törvényhozásnak akadályoznia, megzavarnia vagy keresztezni. A törvények nem tehetnek többet — és ne is törekedjenek többre —, mint hogy keretet alkotnak, amely megkönnyíti a Szentlélek működését és kegyelmeinek befogadását.

A Lélek sugallatait egyénekben is tisztelni kell. Bármelyik keresztény részesülhet karizmában, sajátos küldetésre szóló megbízatásban. Ilyen esetben tökéletes engedelmességgel tartozik a Lélek törvényének, inkább, mint bármi ember alkotta törvénynek. De ezt az abszolút kötelességet korlátozottságunk enyhíti. Az isteni adomány értelmezésében esendő emberek maradunk. Ennélfogva sokszor paradox helyzet áll elő: kötelesek vagyunk követni a Lélek irányítását, de azt sem szabad felednünk, hogy értelmezésében tévedhetünk.

c) *A kánonjognak tiszteletben kell tartania Isten igéjét*

Isten igéjének vagy az evangélium törvényének megtartása kötelező a közösségre és annak minden tagjára.

Ezt a törvényt az Evangélium és későbbi hagyományaink fejezik ki. Magában foglalja a keresztény hit és erkölcs alapvető parancsait, Krisztus követésének, azaz a szeretetnek törvényét. Az ilyen erkölcsi irányítás a pontos jogszabályokkal összevetve szükségképpen bizonyos mértékig határozatlan. Mégis előbbre való minden emberi törvénynél.

Isten igéje magában foglalja azt az Egyháznak adott megbízatást, hogy hirdesse az Országot, és mutassa meg jelenlétét tettei által az egész világnak. Ez a parancs feltétlen; kifejezi az Egyház létének célját. Minden ember alkotta törvénynek közvetve vagy követlenül ezt a célt kell szolgálnia. Ha ellene volna, akkor semmisnek és érvénytelennek kellene tekinteni.

d) *Az egyházjog jogszokásokat és szokásokat is magában foglal*

A közösség jogszokás útján is alkothat magának cselekvési szabályt; ez kevésbé tagolt folyamat, mint a formális törvényhozás. A szokásjogi kifejezések értelme gyakran ingadozó marad; nem szabad és nem is lehet betű szerint venni őket. De azt mondhatjuk, hogy a jogszokás olyan cselekvési szabály, amely kötelező erejű a közösségre nézve: lehet egyenértékű a hivatalosan kihirdetett törvényekkel.

Egy egyszerű szokás lehet fejlődőben lévő jogszokás; még nem általánosen elfogadott, tehát még nem is kötelező erejű. Mindkettő — a szokásjog és az egyszerű szokás — a közösség ismételt cselekvései útján jön létre. A közösség viselkedésének ereje határozza meg az ő erejüket is.

Jogszokás és törvény között csak létrejöttük módjában van különbség, nem a kötelező erejükben. A jogszokás, akárcsak a törvény, lehet egyetemes vagy részleges.

Egyetemes akkor, ha az egész közösség elfogadta; ha csupán egy része, abban az esetben részleges.

Az egyházi törvénykönyv (*Codex Juris Canonici*) kimondja, hogy a jogszokások jogi érvényüket a törvényhozó jóváhagyásával kapják meg. Teológiailag helyesebb lenne azt mondani: akkor válnak érvényessé, amikor a törvényhozó alattvalóival egységben elismeri törvénynek. Nem annyira kifejezett jóváhagyás kérdése ez (hiszen akkor nem maradna meg a jogszokás jellege), hanem az egész közösség egységes megnyilvánulása, beleértve magát a törvényhozót is.

A jogszokások fontos kiegyensúlyozó erőt töltenek be a jogrendszerben. Ezért egy bölcs rendszer kedvez létrejöttüknek és létezésüknek. Ha hasznosak, nem szabad kezdetben elnyomni őket, és nem szabad olyan szigorú feltételekhez kötni törvényes elismerésüket, amelyeknek nem tudnak eleget tenni. Sajnos, a *Codex* szerzői nem egészen így gondolkoztak; pedig az Egyház majd tizenkilenc évszázadon át jórészt szokásjogból élt. A jövőben, reméljük, más lesz a helyzet. Az egyházi hivatalok bizonyos bátorító magatartást tanúsíthatnak a szokásjog iránt. Bíróságok azzal is közreműködhetnek ebben, hogy ítéleteikben jogi erőt adnak egészséges jogszokásoknak, és a törvényekkel egyenlő elbánásban részesítik őket.

Megengedjük, hogy mindig nehéz különbséget tenni fejlődő jogszokások, vagyis a jogrendszer pozitív kiegészítése, és kezdődő visszaélések, a béke és rend lerombolói között. Mégis igaz marad, hogy a közösség virágzása érdekében bátorítani kell a jogszokások kifejlődését. A törvényes hatalomnak nagy megkülönböztető képességre van szüksége, hogy elválassza a búzát a pelyvától.

e) *Az egyházjog tökéletlen törvényeket is magában foglal*

A *kötelező,* érvényes törvények kritériumai nem azonosak a *tökéletes* törvények kritériumaival. A törvény-

nek *jónak* kell lennie ahhoz, hogy kötelezze alattvalóit. Keresztül kell mennie az előírt törvényhozási folyamaton, ésszerűnek kell lennie, és meg kell egyeznie a keresztény erkölcstannal. De a törvény lehet jó akkor is, ha nem tökéletes; eleget tesz a minimális feltételeknek, de nincs meg benne az a maximális bölcsesség, amelyet a körülmények igényelnének.

Az Egyház általában és a püspöki kollégium különlegesen megkapta az Isten igéjéhez való hűség karizmáját (ezt nevezzük tévedhetetlenségnek); de nem kapta meg a legfőbb okosság vagy a legmélyebb bölcsesség karizmáját a törvényhozás és gyakorlati kormányzás terén. Az Egyház lényege szerint az Ország teljessége felé fejlődik; de haladását lelassíthatja olyan irányítás és olyan cselekvésmód, amelyből hiányzik a bölcsesség és okosság teljessége.

Az Egyház misztériumának egy része az, hogy egyszerűen nem lehet gyakorlatilag tökéletes. Tökéletlensége nemcsak a napi kormányzásban, hanem a törvényhozásban is megnyilvánulhat.

V. A TÖRVÉNYEK ELFOGADÁSA

A közösség jogi életében dialektikus mozgás uralkodik a törvényhozó meg a széles értelemben vett közösség között. A törvényhozó szerepe értelmi, eszmei szinten mozog; ő alkotja a törvényeket. A közösségé gyakorlati, a cselekvés szintjén: a közösség kelti életre az elvont szabályokat azzal, hogy megtartja őket. Az eszméknek ez a cselekvésbe való átvitele a törvény végső elfogadása. Vele a tagok egzisztenciális módon megerősítik, hogy a közösséghez tartoznak, és vele egységben akarnak maradni. Ténylegesen megerősítik egységüket a törvényt kihirdető tekintéllyel.

Az egész közösségnek és minden egyes tagjának kötelessége elfogadni a törvényeket — föltéve, hogy törvényes folyamattal jöttek létre, és tartalmuk nem rombolja vagy károsítja a közösséget. Ez a különleges kötelesség egyik válfaja a közösség egységének fenntartására vonatkozó általános kötelességnek.

De az egész közösségnek és minden tagnak joga és kötelessége az is, hogy megvizsgálja a kihirdetett törvények hasznosságát és célszerűségét. Ez nem egyenlő a törvények jogi elismerésével. Ezzel a vizsgálattal kezdődik a jogrendszer jobbítását célzó tanácsadás. Ha az Egyház tagjai kérdezősködnek a törvények jellegéről, és javaslatokat terjesztenek elő javításukra, ezzel egyszerűen részt vesznek az Egyház jogi életében, gyakorlatban élik azt.

A törvények megtartásának objektív kötelezettsége nem minden esetben egyenlő fokú. Kötelező erejükben rangsor áll fenn, éppen úgy, mint ahogy a törvényalkotó tekintélyek is hierarchiába sorakoznak. Minél magasabb tekintély hozta a törvényt, a közösség annál inkább kötelezve van arra, hogy megtartásával fenntartsa az egy-

séget. Minél alacsonyabb a tekintély, annál kisebb a törvény kötelező ereje.

Ezek a közösségre és az egyes tagokra vonatkozó általános meggondolások. De szükség van részletesebb, konkrétabb megfontolásokra is, hogy lássuk, mennyire kötelesek az egyes tagok elfogadni a törvényt.

a) *Minden emberi törvény általános, elvont és személytelen; minden emberi helyzet részleges, konkrét és személyes; ezért a törvény alkalmazásában mindig szükség van bölcsességre*

A törvény általános, tehát sok esetet tud átfogni. Nem vonatkozhat csak egyedi esetekre, mert a közösséget kell szolgálnia. Arisztotelész tudta ezt, és általános jogfilozófiájába szerves kiegészítésként bevezette az *epikeia* elméletét, vagyis kivételeket engedett meg olyan esetekben, amelyek nem esnek bele a törvény általános, elvont és személytelen területébe. Így az egyetemes elem túlsúlyát kiegyenlíti az egyes esetnek biztosított fontosság.

A rómaiak is tudatában voltat ennek a problémának, és következő paradoxonnal fejezték ki: *summum ius summa iniuria,* a jog tökéletes megtartása teljes igazságtalanságra vezethet. Jellegzetes módon az ő megoldásuk inkább gyakorlati, mint elméleti volt: a praetor, aki főszerepet játszott az igazságszolgáltatásban, alkalomszerűen létrehozta a klasszikus méltányosság rendjét, amint azt egy-egy eset megkívánta. Szent Tamás Arisztotelészt követve beépítette filozófiájába az *epikeia* fogalmát; ugyanakkor az egyházatyák nyomán amellett volt, hogy a törvényeket keresztény könyörülettel alkalmazzák. Így megőrizte az általános és elvont jogi rendszerben az egyéni és konkrét megoldások jelentős kiegyensúlyozó tényezőjét, még akkor is, ha az egyéni megoldások kívül eshettek a törvényen, sőt ellenkezhettek vele. Az egyházjogi tör-

vénykönyv (*Codex*) is tudomást vesz a problémáról, nem zárja ki az *epikeiát* és megerősíti a kánoni méltányosságot (*aequitas*), bár kevés helyet hagy gyakorlati alkalmazásukra.

A keresztény közösségben is megmaradnak minden emberi törvény általános tulajdonságai: a tagoknak joguk van az *epikeia* alkalmazására és a *méltányosságra.*

b) *A Szentlélek belső, személyes sugallata összeütközésbe kerülhet — időnként kerül is — a külső törvényhozással*

Az ilyen összeütközés nem ritka emberi Egyházunkban. Csak akkor lehetne elkerülni, ha az egyházi tisztségek képviselői csalhatatlanul tökéletesek lennének minden kiejtett szavukban, minden véghezvitt tettükben, ami persze képtelen föltevés. Ha összeütközés támad, akkor bölcsességre, okosságra és tapintatos eljárásra van szükség. Egyfelől nem szabad könnyen megzavarni a közösség nyilvános rendjét; a törvényeket nem kell könnyedén félretenni. Másfelől elsőbbségben kell részesíteni a Szentlélek sugallatait. Ha egy karizmatikus sugallat szándékában és céljában mindenképpen a hitelesség jegyét hordja, akkor a tekintély képviselőinek az a kötelességük, hogy diszkréten járjanak el, és próbálják összhangba hozni a belső inspirációt a külső törvényekel. Olykor az is előfordulhat, hogy valaki magára veszi a felelősséget, és követ egy sugallatot — látszólag vagy valóságosan a törvény ellenére. Sugallata hitelességének bizonysága ilyenkor az igyekezetében tanúsított mértéktartás és a közösséghez való mélységes ragaszkodás. Ez a viselkedése megnyugtatóan kezeskedik arról, hogy nem visszaélni akar a törvényekkel, csupán élni Isten kegyelmével.

c) *Sajátos problémát jelenthet a kevésbé tökéletes törvények iránti magatartás*

Ezek nem erkölcsileg rosszak vagy teljesen haszontalanok, mert akkor egyszerűen érvénytelenek lennének. Hanem olyan törvények, amelyek nem valami magas színvonalúak. Van bennük némi célszerűség, de nem elég. Nem érik el a kellő szintet. Nagy a kísértés, hogy azt mondjuk: az ilyen szabályokat vissza kell utasítani. De ez a megoldás egy bonyolult kérdést túlságosan leegyszerűsít. Az ilyen törvényeket a közösség egységének összefüggésében kell vizsgálni. Az egység fenntartása akkora érték a közösség létének érdekében, hogy bizonyos körülmények között nagyon is ésszerű dolog elfogadni és eltűrni a törvényhozás alacsonyabb szintjét. Gyakorlatilag a másik lehetőség abban áll, hogy elvetjük a törvényt, és így megbontjuk az egységet. Ezek a kevésbé tökéletes törvények továbbá arra is jogot adnak és köteleznek, hogy dolgozzunk megjavításukon vagy megváltoztatásukon. A közösség nincs minden további nélkül fölmentve elfogadásuk alól.

Az egész kérdésben mértéktartóan kell eljárni. Mérlegelni kell a szóban forgó tárgy fontosságát. Minél fontosabb a törveny tárgya, annál kevésbé igazolt az engedetlenség. Minél jelentéktelenebb, annál könnyebben lehet más megoldást keresni.

d) *Törvényhozás és hittudomány két különböző szakterület; amennyire tehát lehetséges, a törvényhozónak el kell kerülnie, hogy a törvény meg nem tartását bűnnek nyilvánítsa*

Hogy a törvény meg nem tartásával valaki bűnt követ-e el vagy sem, az egy nehéz hittudományi kérdés; eldöntését legjobb az erkölcsteológusok és a gyóntatók megfontolására hagyni. A bűn a személy Istenhez való

viszonyára vonatkozik; a törvényhozó ezen a téren akkor jár el a legjobban, ha nem avatkozik bele. Ha nem követi ezt a módszert, akkor törvénye könnyen lehet az ítélet, nem pedig az üdvösség eszköze; ezt pedig Szent Pál szigorúan elítélte.

A közösség tagjai föltételezhetik, hogy az egyházi törvény sohasem kötelez halálos bűn terhe alatt, hacsak nincsen nagyon meggyőző bizonyíték arra, hogy az Egyház ezt ünnepélyesen — rendes vagy rendkívüli módon — tanította. Ha valaki ilyen bizonyítékra hivatkozna, azt teljes teológiai és jogkritikai fölszereléssel kell megvizsgálni. Csak akkor szabad elfogadni, ha helytáll ebben a szigorú kritikai vizsgálatban.

* * *

Minthogy az Egyház szerves közösség, és tagjainak különböző fokú adományai vannak, csak akkor töltheti be jól szerepét, akkor valósíthatja meg célját, ha minden erőforrását kihasználja. Ezért minden tag felelős az egészért, joga és kötelessége hozzájárulni az egész javához Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy az egész közösségnek részt kell vennie a törvényhozás folyamatában. Nem abban az értelemben, hogy mindenkinek mindig beavatkozási joga volna, hanem úgy, hogy mindenkinek legyen meg a lehetősége felkínálni alkotó gondolatait és segítő cselekvését a törvények létrehozása során.

A törvényhozás után következik a törvények elfogadása. A közösség az írott szavakat eleven cselekedetekre váltja. Ismerjük el (lényeges dolog!) a törvényhozókban a hatalmat; de adjunk lehetőséget a közösség helyreigazító tevékenységének is a törvények elfogadásában. A törvényhozónak legtöbbször nincs meg az az adománya, hogy tökéletes törvényt alkosson. Tévedhet. Ennélfogva a közösség felelete nagyon is szükséges célt tölt

be, amikor elfogadja a törvényt, s ugyanakkor dolgozik a megjavításán, jogszokások és más törvényhozó eljárások útján.

Lehet, hogy ma még nem vagyunk érettek erre az eszményi helyzetre; de kétségtelenül erre kell törekednünk. És az Egyház csak akkor éri majd el teljes érettségét, ha ez magas fokban megvalósul.

VI. A TÖRVÉNYEK TARTALMA

A törvényhozás és a törvény közösségi elfogadása elsősorban eljárás, módszer dolga. Most fontosabb kérdésre térünk át: milyen legyen a törvények tartalmának a teológiához való viszonya? Válaszunkban két szinten mozgunk: az eszmék és a valóság síkján. Ha nem tűzünk ki egy eszményt célul, akkor célunk zavaros marad; ha nem alkalmazzuk az eszményeket a valósághoz, egyensúlyhiányt és feszültségeket hozunk létre. Tekintetbe kell vennünk, mi lenne a legjobb a közösségnek; de számolnunk kell jelenlegi képességeivel és érettségével.

Vizsgáljuk meg először is teológia és kánonjog általános viszonyát. Ez ma korántsem kielégítő. A korai skolasztika idejétől (kb. a XII. századtól) kezdve didaktikai, tudományos és tisztán gyakorlati okokból is különvált egymástól a teológia és a kánonjog, és ez a szakadás a mai napig megmaradt. Didaktikailag szükség volt arra, hogy a kinyilatkoztatott igazságokon való elmélkedést elválasszák a szent kánonok magyarázatától. Az egyik az igazság mélyebb megértését kereste, a másik gyakorlati szabályokat adott az életre. Fokozatosan két egymástól különböző tudományos módszer jött létre a két tudományszak számára. Ez oda vezetett, hogy az újabb századokban nem volt ember, aki egyforma tudással és szakszerűséggel tudott volna dolgozni mind a teológiában, mind az egyházjoghan. A két tudomány különválasztása mindmáig fennmaradt. Sőt modern alapossággal nem csupán *két tudományt* különböztetünk meg, hanem két különböző egyetemi fakultáson is tanítjuk őket. Ennek a berendezésnek kétségtelenül vannak előnyei, de komoly hátrányai is.

Mind a két tudomány alapja a *hit*. A teológiát sokszor jellemezték így: *fides quaerens intellectum,* mélyebb ér-

telmet kereső hit. A kánonjog meghatározása ez lehetne: *fides quaerens actionem in communione,* egységes cselekvést kereső hit. A keresztény teológia a hit által elfogadott igazságok jobb megértését keresi. Nem szándéka az igazságok megállapítása; minden elmélkedése a *hitet* követi, abból ered. Az egyházjog a keresztény közösségnek akar rendezett életet adni. Nem szándéka a közösség felállítása; azt követi, abból származik. A cselekvésre törekvő közösségnek törvényekre van szüksége.

Az igazságokról való elmélkedés és az igazságok alapján való cselekvés két különböző dolog. Az első értelmi megismerésből származó gyarapodás. A második megismerésen alapuló gyakorlati tett.

Hit nélkül nem lenne keresztény közösség, és ennek a közösségnek nem lenne törvénye.

Teológia és kánonjog érintkezési pontja az, amivel mind a kettő foglalkozik: az Egyház. A teológia az Egyház szerkezetéről és életéről gondolkodik; az egyházjog megadja az élethez szükséges cselekvések keretét. Világos, hogy lényeges egység áll fenn a két tudomány között. Valahogy úgy, mint ahogyan az emberi személy esetében nem választhatjuk el személyi mivoltának tanulmányozását cselekedeteinek tanulmányozásától. A személy és cselekedetei között benső egység van, akkor is, ha különböző tudományok felől közelítjük meg a kettőt.

Behatóbban vizsgálva teológia és egyházjog azon a ponton találkoznak és egyben ágaznak szét, ahol az Egyházban az isteni és emberi elem egységet alkot. Találkoznak, mert csakis a teológia tudja biztosítani az Egyház természetének és struktúrájának megértését, enélkül pedig nem lehet megalkotni a cselekedeteit irányító törvényszabályokat és gyakorlati normákat. Szét is ágaznak, mert más az, hogy megértünk valamit az Egyház természetéből, és megint más, hogy szabályokat írunk elő cselekvéséhez. De a kettő összehajlása fontosabb, mint

szétágazása; a két tudomány tehát nem független egymástól.

Bontsuk ki ezt az alapvető megfontolást néhány világos elvben.

a) *A jogi fogalmaknak teológiai forrásból kell fakadniok*

Sok jogi fogalom nem más, mint egy élő teológiai valóság száraz és formális kifejezése. Így azonban a kánoni meghatározás nem állhat meg magában. Ki kell egészíteni a teológiai megértés irányában. Ha ez nem történik meg, akkor az egyházjog elkülönül a valóságtól, és bizonyos formalizmussá válik.

Vegyünk egy egész közönséges példát. A házasságot az egyházjog úgy határozza meg, mint *szerződést,* amely egyben szentség. De ha a « szerződés » szót pusztán jogi értelemben vennénk, mint ahogyan a régi római jogászok értették, ez a szó soha ki nem fejezné a keresztény házasság teljes szentségi valóságát, ahol férfi és nő egysége a Krisztus és Egyháza közti egység szentségi jele. A rómaiak jogtudományi írásaikban semmi ilyen « szerződésről » nem beszéltek; ők nem is tekintették szerződésnek a házasságot. Ennélfogva annak a kánonjogásznak, aki házassági szabályokat próbál alkotni, a teljes keresztény valóságot kell figyelembe vennie, nem pedig csupán egy a római jogból kölcsönzött fogalmat. Ha megelégszik az utóbbival, akkor munkája során csak eltávolodik a valóságtól. Azt jelenti ez, hogy ne ismerkedjék meg a szerződések római törvényeivel? Egyáltalán nem: a házasság szentségének mint Isten adományának a megértésére közönséges emberi intézmények is segíthetnek. Ezek elhanyagolásával a megtestesülés teljes értelmét hanyagolnánk el. A főszabály legyen: helyes egyensúly az isteni adomány és emberi bölcsesség között.

Egy másik idevágó példa lenne az *alattvaló* fogalma,

amely a kánonjogban általános. Beszélünk a pápa, a püspökök, a rendi elöljárók alattvalóiról, olyan személyeket értve ezen, akik hatalmuk alá tartoznak. Ha valaki az egyházjogban az alattvalónak a polgári jogban szokásos fogalmát próbálná alkalmazni, súlyos igazságtalanságot követne el a keresztény közösség igazi jellegével szemben. Az Evangélium úgy írja le a tanítványokat, mint Isten gyermekeit, mint kicsiny nyájat az Atya személyes birtokában. Ha nyáj, akkor pásztorától függ; nélküle a juhok eltévednének. Ha gyermekek, akkor a családi asztalnál a helyük, joguk van örökségükre, s teljes mértékben, értelmesen osztozniok kell a család életében. Semmiféle polgári törvény nem fedezhet föl soha ilyen szoros viszonyt alattvaló és fölöttes között. Következésképpen ha jó törvényeket akarunk hozni az alattvalókról, akkor világos teológiai felfogásnak kell fényt vetnie a jogi meghatározásokra. Akkor az « alattvaló » kifejezés más színt fog ölteni, és a felettes hatalma úgy jelenik meg, mint — bibliai képpel élve — a jó pásztoré, akinek juhai után kell járnia, és vállán kell hordoznia őket, vagy a jó atyáé, aki szeretettel öleli magához gyermekét, és érdeklődik minden ügyes-bajos dolga iránt.

Ez a két gyakorlati példa megvilágítja azt a szabályt, hogy a kánoni fogalmaknak a jognál mélyebb szintben kell gyökerezniök, tehát hitből és teológiából kell eredniök.

Ugyanakkor tény, hogy a teológiai fogalmaknak jogi intézmények és a cselekvést irányító törvények megalkotására kell vezetniök. A teológiai fogalmak tágak; nem adják meg a pontos irányítást ahhoz, hogy a közösségnek milyen szervezésre, intézményekre van szüksége, milyen cselekvési szabályok vezetnek a rendezett jó életre. Kétségtelen, hogy a törvény a széleskörű teológiai megértést a cselekvés egyszerű irányításává szűkíti le. A teológia elképzelést ad; a törvény a cselekvéssel törődik, több

lehetőség között választ. A teológia gyakran az eszmék világában marad, a törvények a mindennapi életre vonatkoznak. Így például a pápa és a püspökök viszonyának több különféle jogos értelmezése van. De mikor cselekvésre kerül a sor, a jognak valamiképpen választania kell ezek között. Paradoxonnal van itt dolgunk: az átfogó szemléletet a cselekvés szűk medrébe kell szorítanunk. De ezeket a csatornákat folyvást újjá kell alakítanunk; ha nem tesszük, még a látásunk is beszűkülhet.

b) *A teológiai megfontolás segít meghatározni a törvények pontos célját. Ez gyakorlatban annyit jelent, hogy a teológiának kell körülírnia a jogi tartalmat, nem pedig megfordítva*

A teológia segítségével értjük meg jobban annak az Egyháznak célját és cselekedeteit, amelyben hiszünk. Hasonlók ezek Krisztus eljövetelének és az ő cselekedeteinek céljához: világosságot és szeretetet hozni minden embernek. Éppen úgy, ahogyan Krisztus embersége eszköze volt az Evangélium hirdetésének és megváltásunknak, az Egyház emberi közösségének folytatnia kell a jóhír hirdetését és az Isten Országának építését. Következésképpen a jogi intézményeket állandóan ehhez a teológiai célhoz kell alkalmazni, amely minden korban ugyanaz marad, de más és más eszközökkel valósítható meg. Történelmi fejlődése során az Egyház időleges cselekvése, bizonyos mértékig még struktúrája is változik végső célja követelményeinek megfelelően.

A *szerzetesélet* története az Egyházban talán egyik legjobb példája annak, hogy mennyire szükséges a jogi keretet ehhez a teológiai célhoz alkalmazni. A nagy európai népvándorlások korában a bencés monasztikus élet állandóságot, békét és szemlélődést vitt az emberi élet kavargásába. A középkor új társadalmi szerkezete, a kapcsolatteremtés lehetőségeinek fejlődése új szerzetesi moz-

galomra vezetett: az Egyház hálával fogadta Szent Ferenc és Szent Domonkos fiait, a szegény és művelt barátokat, akik szabad szellemükkel nagy alkotásokra szánták masukat — nem szükségképpen anyagi téren. Az új világrészek fölfedezése idején még nagyobb mozgékonyságra volt szükség; ekkor Loyolai Szt. Ignác végképp szakított a monasztikus élet külsőségeivel, és olyan rendet alapított, amely belső fegyelmen alapult, kevés szerkezeti elemmel. Ma az ún. világi intézmények írnak új fejezetet abba a történelembe, amely a jogi intézményeknek az Egyház teológiai céljához való alkalmazkodásáról szól; Istennek szenteltségük teljes, de mélyen benne állnak a világban. Új formák és struktúrák teremtésének ez a folyamata sohasem fejeződik be, bár iránya és lendülete koronként változhat.

c) *A teológiai megfontolás ad lendületet az Egyház jogi életének*

Istennek és történelmükben véghezvitt tetteinek megértése nem maradhat és nem is marad bennünk ugyanazon a szinten. A teológia állandóan fejlődik. Az Egyház gyakorlati élete sem topoghat egyhelyben. Ismereteink tágulásával együtt kellene szélesednie cselekvésünk mezejének is.

Az Egyház azért van és él, hogy Krisztus szavát és üdvözítő magatartását elevenítse meg újból minden kor számára. Jogrendszerünk célja az, hogy segítséget nyújtson ennek a célnak elérésében. Az Atya gyermekei iránti szeretetét kell tükröznie, és megfordítva is: a gyermekek szeretetét Atyjuk iránt. A szeretet e dinamikus tulajdonságának ott kell lennie az Egyház emberi közösségében, tehát minden törvényében is, akár kifejezetten, akár bennfoglaltan. Hogy a törvény ilyen szeretetet sugározzon, a lélek erejének támogatására szorul: az emberi léleknek és Isten Lelkének támogatására. Például amikor egyete-

mes zsinatot hívnak össze, a Lélek egybegyűjti a püspököket, hogy együtt hirdessék az Evangéliumot minden teremtménynek; de nyilvánvalóan nem tölthetik be hivatásukat, ha a zsinat nincs jól megszervezve. Jogi előírásoknak kell megszabniok a zsinat összehívását, szabályozniok eljárásait és vitáit, kötelező erejűvé tenniök határozatainak végrehajtását. A Lélek sugallata jó törvények útján válik fokozatosan dinamikus és életerős valósággá. Amikor az Egyház egy új apostoli szerzetet hagy jóvá, valamiképpen a hetvenkét tanítvány küldetése újul meg. A tanítványok inspirációja a Szentlélektől való, de nem tudnák követni rendezett cselekvési szabályok nélkül.

Az Egyház minden kiegyensúlyozott törvényének a dinamikus szeretet szolgálatában kell állnia; az a keresztény közösség mozgatóereje. Ha a teológia a szemlélődés tudománya, az egyházjog a cselekvés ügyes szabályozása. Egyik nem létezhet a másik nélkül; karöltve kell járniok és haladniok. Ha az Egyház gyakorlati élete hosszabb időn át elmarad a józan teológiai fejlődés mögött, egészségtelen helyzet alakul ki szociális testében, törés áll be ész és szív, eszme és cselekvés között. Ehhez a töréshez hozzájárulhat, hogy főleg hittudósok között a teológiai megértés néha igen gyors ütemben fejlődik, a törvényeket viszont a hierarchia lassú fontolgatás után hozza. Hogy elkerüljünk ilyen veszedelmes betegséget az Egyház szociális testében, annak egyedüli módja, hogy megbízunk keresztény népünkben, és hagyjuk fejlődni a szokásokat és jogszokásokat a teológiai haladás befolyása alatt. Ez ugyan nem hidal át minden szakadékot, de legalább enyhíti a feszültségeket.

De ha minden összhangban van is, valami feszültség mindig marad a hittitkok megértése és jogi intézményeink között. Ez végül is nem más, mint az Isten bőséges adományai és a mi emberi korlátoltságunk között fennálló feszültség.

d) *A hittudomány új megértést keres; a jogi rendszer állandóságra törekszik*

Az ige terjeszkedni és fejlődni kíván; a közösség mindig jobban meg akarja azt érteni és egyre mélyebben élni; a kinyilatkoztatás így folytatódik a történelemben. Ezzel szemben a jog szilárd és változatlan kíván maradni; a közösségnek jogi rendre és biztonságra van szüksége. Következésképpen olyan paradox helyzetben kell élnünk, amelyben két törekvés ütközik: a fejlődésé és a megállapodásé. Ennek az egzisztenciális nehézségnek nincs általános megoldása. Vagy ha van, akkor csak az, hogy figyelmeztessük a közösséget arra a feszültségre, amely az életünkkel együtt jár. Hívjuk fel a figyelmet az ellenkező irányokra és az alkalmazkodás szükségére. Ha megtartjuk azt a régi római jogbölcseleti elvet, hogy a jog kerülje a túlzottan pontos és merev meghatározásokat, az bizonyára segíteni fog abban, hogy a jogrendszer hajlékonyabb maradjon, és közelebbi kapcsolatban álljon a teológiai fejlődéssel.

A pápaság vagy a püspökség története az Egyházban igen jó bizonyítékokat szolgáltatna erre a problémára. A két hivatal teológiai megértése állandóan fejlődik, de magukat a hivatalokat sok szempontból merev jogi szabályok övezik, amelyek régebbi századok teológiai látásmódját tükrözik.

e) *Feszültségre vezethet a látszólagos vagy valóságos ellentét az Egyházat vezérelő Szentlélek új sugallata és a minden emberi társaságban kívánatos maradandó rend között*

Erre a problémára nem az a felelet, hogy nem lehet igazi ellentét a közösségnek adott sugallat és a hierarchia által megállapított és őrzött külső rend között. Mert lehet; ezt már láttuk. Az okát is tudjuk: a társadalmi

rend időleges, reformra szoruló. Sok szempontból nem tartozik az Egyház tévedhetetlenségének körébe. A változás eszméje lehet a Szentlélek sugallata. De a hierarchia nem csalhatatlan a sugallat megítélésében: félreértheti, sőt (nem csalhatatlanul) el is ítélheti a sugallatot. Következésképpen tág tere nyílik a feszültségnek. A II. vatikáni zsinat utáni Egyház a liturgia területén tapasztalja ezt a feszültséget. Megengedjük, hogy az Egyház istentiszteletének rendjében bizonyos állandóság kívánatos. De istentiszteletünk külső formái nagyon rászorulnak arra, hogy az új korhoz és új kultúrákhoz alkalmazzuk őket. Nincs más megoldás, mint hogy eszünkben tartsuk az emberi törvények viszonylagos értékét, úgyhogy ha új sugallatok merülnek fel, azokat a kellő nyitottsággal vizsgáljuk és fogadjuk.

f) *Látszólagos vagy valódi ellentét merülhet fel az Egyház minden nemzetnek szóló egyetemes küldetése és egyfajta műveltséget kifejezésre juttató életszervezete között is*

A történelem folyamán kétségtelenül nemegyszer volt összeütközés a két tényező között.

A konfliktus úgy oldható meg, ha kevés az egyetemes törvény, és bő lehetőséget hagy a különböző helyek részleges törvényeire és szokásaira.

Itt tulajdonképpen az egyetemes Egyház és a helyi egyházak egyensúlyáról van szó. Mind a kettőnek joga és kötelessége, hogy fejlődjék, és megőrizze sajátos jellegét.

g) *Míg emberek közt élünk, mindig lesz feszültség az intézmények biztosítása és a személyeknek kijáró tisztelet között*

Igaz az, hogy minden emberi személy Isten gyermeke, vagy azzá válhat; tehát nem lehet alárendelt szerepben semmiféle intézménnyel szemben. Az intézmény van az emberért, nem pedig fordítva. Ez az isteni intézmények esetében is érvényes. Ennek egyik kifejezése a következő elv: *sacramenta sunt propter homines,* « a szentségek az emberekért vannak ». De a közjó megőrzése elkerülhetetlenül magával hozza bizonyos egyéni jogok korlátozását, márpedig az intézmények többnyire közvetlen kapcsolatban állnak a közjóval. Inkább tartoznak a közjog, mint a magánjog területére, bár ez a megkülönböztetés a kánonjogban nem éleződik ki.

h) *Feszültség keletkezhet az egyéni lelkiismeret és a törvény között is*

Alapvető szabálynak kellene lennie, hogy a törvények a közösség nyilvános életével foglalkozzanak, ne az egyének lelkiismeretével. A közösség nyilvános élete a nyilvános hatalom irályítása alatt áll; az egyéni lelkiismeret az isteni kegyelem diszkrét működésének fenntartott terület. Megengedjük, hogy a kettő — a nyilvános élet és a lelkiismeret tere — közti választóvonal nem mindig határozható meg világosan. De világosan meg lehet állapítani az általános elvet, és őszintén törekedhetünk megtartására.

Ennek az elvnek az értelmében nem lenne ajánlatos, hogy jámborsági gyakorlatokat (mint pl. az istentiszteleten való megjelenést, a böjt megtartását stb.) törvénynyel tegyenek kötelezővé. Az ilyesmit jobban elő lehet mozdítani lelkipásztori munkával, mint törvényhozással.

MÁSODIK RÉSZ

A KÁNONJOGI KÓDEX: TÖRTÉNELMI VISSZAPILLANTÁS

Az Egyház jogi élete jelenleg főként az 1917 pünkösdjén életbe léptetett Kánonjogi Kódexen alapul. Jelentős újítások mellett a kódex hosszú ideje érvényben volt hagyományokat tartalmaz. Jelenleg készül átdolgozott kiadása, és törvényeink új fejlődési irányok befolyása alá kerültek. De ha ma az Egyház jogi életét kritikailag értékeljük, ennek a kódexre kell összpontosulnia, mert még mindig az jogi életünk középpontja. Azzal azonban tisztában kell lennünk, hogy gyorsan változó helyzetet írunk le. Egyes megállapítások, amelyekkel írásunk idején a jelent jellemezzük, már röviddel a megjelenés után esetleg a múltra vonatkoznak.

Ez az átmeneti korszak erő és gyöngeség érdekes társulását alakítja ki törvényeink világában. Elméletileg szilárdak, hiszen a kódex jogilag érvényben van; ez kétségtelen és változatlan tény. De egzisztenciális gyöngeségben szenvednek, minthogy a kódex revíziója most folyik, és a közösség messzemenő változásokat vár. Jogi szilárdság egzisztenciális ingatagsággal párosul. A dolgok ilyen állása elkerülhetetlenül kikezdi a törvény és a törvényhozó iránti tiszteletet. A tekintély iránti tiszteletben mutatkozó veszteséget nem mindig ellensúlyozza a felelősség növekvő érzése. Ráadásul általános bizalmatlanságot okoz az a tény, hogy a közösség kevés felvilágosítást kap a revízió munkájáról, még kevésbé van alkalma arra, hogy — hacsak közvetve is — részt vegyen benne. Ezt a bizalmatlanságot hiteles értesülések híján nehéz

eloszlatni. Szélsőséges esetekben ez az egész jogrendszer kétségbevonására vezet.

A jelenlegi jogi élet kritikai értékelése erejének és hibáinak számbavételét kívánja. Ez itt a szándékunk. Gondolatmenetünk során azonban úgy tűnhet, hogy jobban hangsúlyozzuk a negatív, mint a pozitív tulajdonságokat. Ennek az az oka, hogy követni akarjuk a bevezetésben leszögezett módszertani elvet, és helyreállítani az egyensúlyt a jogi irodalomban. Ezért el akarjuk kerülni az eddigi irodalom vitáinak megismétlését. A kódex érdemeit számos cikk és jóformán minden használatban lévő szövegkönyv részletesen tárgyalta és méltatta. Minthogy hiányosságainak tárgyilagos fölbecsülésére nem nagyon bátorítottak, elkerülhetetlen volt a probléma egyoldalú bemutatása a jogi irodalomban. Nem akarjuk mi is ezt csinálni. Igyekezünk bírálni a hibákat és előmozdítani a jót.

1) *A kódex kiváló szakemberek műve, de összeállításában kevéssé vett részt az egész közösség*

A Szentszék részéről széleskörű tanácskozás folyt a kódex kihirdetése előtt, de mégsem olyan szinten, hogy hasznosíthatták volna az egész Egyház emberi bölcsességét és az egész Egyházban jelenlevő Lélek erejét. A szakemberek ragyogó jogászi elméjének nagyobb része volt a kódexben, mint a közösség kívánalmainak, jogszokásainak és szokásainak.

A széleskörű tanácskozás központjában ott állt a Szentszék kijelölte bizottság Gasparri bíboros elnökletével. Nemcsak az Egyház jogi életére vonatkozó minden dokumentum állt rendlekezésükre (ezeket az I. vatikáni zsinattal kapcsolatban gyűjtötték össze), hanem a püspökök és bíborosok javaslatai (*postulata, desiderata*) is, amelyeket később terjesztettek elő a Szentszéknek. Sőt

X. Pius felkérte a világ püspökeit, küldjék be a változásokra vonatkozó óhajaikat. A munka megfelelő szakaszában a szöveg fogalmazványát véleményezésre megküldték a püspököknek és a teológiai karoknak. Ilyen alapos előkészület után nem csoda, hogy általában az a várakozás, sőt meggyőződés alakult ki: a végeredmény hosszú időn át szolgálja majd az Egyházat.

De bármilyen nagy haladást képviselt is a kódex, gyorsabban elavult, mint megalkotói várták, és fölmerült az egyházjog új felfogásának igénye. Ez a revíziós igény magát a jogrendszer alapját érinti, nem pusztán egyes a kódexben kifejezett gondolatokat, és a szerkesztők bizonyára sokkal kevésbé hibásak ebben, mint a látszat mutatja.

A kódex elégtelenségének fő okát a mai egyházban és a világban végbemenő gyökeres és gyors változások képviselik. Új eszmék bukkantak fel, és rányomták bélyegüket az emberiség életére; a keresztények sem kivételek ez alól. Az Egyházban mutatkozó új teológiai szemléletek új gyakorlati megoldásokat követelnek.

De ez még nem minden. A kódex előkészítésében alkalmazott módszer elégtelensége is bizonyára hozzájárult hanyatlásához. Hogy egy gonddal kiválasztott szakembercsoport olykor mennyire *nem* képviseli az egyetemes Egyház gondolkodását és kívánságait, azt drámai módon tükrözte a II. vatikáni zsinat története. A zsinatot ugyanígy készítették elő: szakemberek gondosan válogatott bizottságai fogalmazták meg a szövegeket, előterjesztették püspökök és bíborosok szélesebb testületeinek, elnyerték helyeslésüket — és mégsem kapták meg a zsinati atyák pozitív szavazatát. Valójában az összegyűlt püspökök majdnem az egész előkészített munkát elvetették; sok fáradság, kevés haszon. Ha egy látszólag igen hatásos módszer ennyire teljes kudarcba fullad, annak bizonyára megvan az oka.

A kudarc megyarázatára nem kell kétségbe vonnunk az előkészítő bizottság tagjainak kitűnő fölkészültségét, tudását vagy tanultságát. Hanem azt az egyoldalúságot kell néznünk, amellyel megválogatták őket. A kódex munkatársait — mint a zsinat előkészítésének esetében is — a Szentszék választotta ki. Ez elkerülhetetlenül magával hozta, hogy a római tisztségviselők többségével voltak egy véleményen. Egyszerűen nem képviselhették az egyetemes Egyház gondolatainak változatosságát: a keresztény élet sokkal gazdagabb bármelyik gondolkodási iskolánál.

Mielőtt a Szentszéknek megadott hithűség karizmája működésbe lép, sok emberi vélemény jelentkezhet a vitákon, jogos, de nem egyetemes vélemények. Megengedjük, hogy a kódex munkálatai során bevonták a tanácskozásba a püspököket és egyetemi karokat. De ezeknek nem volt alkalmuk nézeteik egymás közötti kicserélésére vagy megvitatására: püspökök püspökökkel, egyetemek egyetemekkel, püspökök egyetemekkel. Az ilyen viták lényegesek. Mindaz a jó, ami az elmúlt zsinatokból származott, viták gyümölcse volt. Ilyenek nélkül az eszmék nem termékenyítik meg kölcsönösen egymást, és nincs további fejlődés. A kódex munkálatai közben minden javaslatot és bíráló megjegyzést a hivatalos bizottságnak kellett beterjeszteni, és ott is rekedtek. A bizottság döntése ellen nem volt fellebbezés. Nem volt zsinat, hogy megvitassa és általános szavazással megítélje őket.

A II. vatikáni zsinat megmutatta: egészen más az olyan tervezet, amelyet a Szentszéktől kijelölt bizottság hoz létre az Egyház sok tagjának széleskörű megkérdezésével, meg az a dokumentum, amelyet különféle véleményeket képviselő püspökök és szakemberek képviseleti csoportja alkot meg a püspökök szabad határozatával, miután alkalmuk volt megvitatni az ügyet. Ha még kétségünk maradna, csak össze kell vetnünk a kinyilatkozta-

tás forrásairól szóló első tervezetet az isteni kinyilatkoztatásról szóló konstitúcióval, vagy az Egyházról szóló első szkémát az Egyházról szóló konstitúcióval.

Sokféle feltétele van annak, hogy jól használjuk az Egyházban meglevő emberi bölcsesség és kegyelem adományait. Először is az egész Egyháznak képviseltetnie kell magát, nem valami matematikai egyenlőség alapján, hanem szerves természete szerint. A római Szék feltétlenül a primátus teljes súlyával legyen jelen, úgyszintén a püspöki kollégium a II. vatikáni zsinaton körvonalazott jelentősége szerint, mint a joghatóság teljes, legfőbb és egyetemes hatalmának birtoklója: a világiak szintén mint Isten népe, amelyből a papságot és a hierarchiát kiválasztották, hogy sajátos, egyensúlyt teremtő képességeikkel szolgálják. Azután pedig legyen igazi lehetőség a vitára: enélkül nincs gondolatcsere és meglátások közlése; ilyen eszmecsere nélkül pedig a közösség nem nőhet. Végül valódi szavazásra is sort kell keríteni, még ha a végső jóváhagyás a pápának vagy képviselőjének van is fenntartva. Nincs más mód az Egyház minden erőforrásának kihasználására, mert nincs még egy módszer, amely ilyen gondosan számításba venné az Egyház egész szerves és dinamikus természetét.

Nem lenne méltányos azzal vádolni a kódex összeállítóit, hogy nem a mi mai egyháztani szemléletünk szerint jártak el. Hiszen ezt nem tehették meg. Ők saját elveik szerint cselekedtek, és hálásnak kell lennünk munkájukért. De éppen mert elveikben még nem volt meg a jelenlegi gazdagság, munkájuk nem felelhet meg egy tőlük különböző kornak. Hiányosságaik tagadása annyit jelentene, hogy saját korunk igényeit tagadjuk.

Tény az, hogy a kódexet létrehozó folyamat tárgyilag nézve tökéletlen volt. Nem engedték teljesen érvényesülni a gyakorló lelkipásztorok tapasztalatát. A megyéspüspökök és papjaik ténylegesen nem szavazhattak az egy-

házmegyék szervezetéről; csak néhányuk folyt be elhatározóan a törvény megalkotásába. A szerzetesközösségek tanácsát kikérték, de a törvény végső formájában sem nem nekik készült, sem nem tőlük származott. Még feltűnőbb az a tény, hogy az egyetemeknek nem volt szabad összeállítaniok saját szabályzatukat, hanem (kevés kivétellel, többnyire történi vagy politikai okokból) az általános törvényhozásban előírt mintát kellett követniök. Ebből az egyöntetűségből sok jó és kimondhatatlanul sok kár származott a papság és teológusaink képzésében.

2) *A kódex jogrendszerének meglapozásául szolgáló teológia*

A kánonjogi kódex nem teológiai értekezés; nehéz lenne a kódex teológiájáról írni. Kevés kifejezetten teológiai állítás fordul elő benne; még összegyűjtve sem adnának rendszeres egészet.

A cselekedeteket azonban eszmék sugallják, a gyakorlati szabályokat szemléletmódok széles skálája. A kódex sem kivétel. Jogszabályokból áll, de mögöttük az Egyháznak és a keresztény életnek bizonyos elgondolása húzódik meg.

Elismerjük, hogy a kódex mögötti teológiát az újabb fejlődés, különösen a II. vatikáni zsinat világánál értékeljük ki. A kódex éleseszű megalkotói még nem rendelkezhettek ezzel a szemlélettel. Ennélfogva amit mondunk, az nem elítélés. Éppen olyan helytelen lenne hibáztatni őket, amiért koruk szellemét tükrözték és tartották tiszteletben, mint ahogy nem lenne helyes, ha mi nem saját korunk szellemét érvényesítenénk.

Az Egyházban a jogszabályokat minden időben az ekkleziológia sugalmazza. Nem várhatunk más egyházteo-

lógiát a kódex szerkezete mögött, mint az első vatikáni zsinatét, a teológusok nagyrészének, főleg a római iskolának értelmezése szerint.

Az Egyháznak mint szerves egységnek, mint Isten népének felfogása igen gyöngén érvényesül a kódexben. A főhangsúly a hierarchia, különösen pedig a római Szék hatalmára esik. Kevés figyelmet szentel Isten népének mint közösségnek. Nem írja le jogait és kötelességeit, nem is tulajdonít neki elsődleges jelentőséget, mint az Egyházról szóló konstitúció teszi. Alapvető emberi jogait nem állapítja meg, nem is védelmezi. Egészében véve nem bízik elégge ítélőképességében, a jogszokások és szokások kialakításának terén való megbízhatóságában, tanúságtevő szavában.

Sok figyelmet szentel a kódex azok jogainak és kiváltságainak, akik különleges szerepet töltenek be az Egyházban, akár mint szerzetesek, akár mint papok. De a püspökség nem kapja meg teljes értékelését, bár nem vonják kétségbe, hogy a püspök fölszentelése a Szentlélektől ered. Többre értékelik feltétel nélküli hűségét a Szentszékhez — még olyan emberi dolgokban is, amelyek semmiképpen sem érintik az egyházhűséget —, mint talán a Szentlélek sugallatára kialakított független ítéletét. A püspöki konferenciákat a kódex csak futólag említi, és bár a részleges zsinatokat törvény írja elő, semmi sem történt annak érdekében, hogy megszabadítsák őket jól ismert formális jellegüktől, és a püspökök közös véleményének és kívánságainak hatékony szervévé tegyék. Nemegyszer úgy jelennek meg a püspökök, mint a Szentszék nevében eljáró követek, nem pedig mint akiket a Szentlélek rendelt a részegyházak kormányzására.

A római kúria helyzete kétértelmű. Inkább a primátus hatalmi részeseként jelenik meg meg, mint olyan szerv gyanánt, amely mind a primátust, mind a püspököket segíti. A kódexben semmi nem akadályozta meg azt

a lehetetlen helyzetet, hogy olyanok, akik nem püspökök, fontos döntéseket hozzanak, és ezeket kötelezővé tegyék a püspökökre nézve. A primátus mintha teljesen független lenne az Egyháztól, és nem szorulna állandó tanácsra és segítségre.

Az egyházkormányzat terén csak félénk utalás található a törvényhozó, végrehajtó és törvényszéki ítélkező hatalom bizonyos mértékű szétválasztására. A kivételezések ezt a szétválasztást visszanyesik, sőt hatástalanná teszik — amint a gyakorlatban így is történt.

A szubszidiaritás alig észlelhető a kódexben. Ha áthatja valami elv a szabályokat, az inkább az ellenkezője: amit magasabb szinten végrehajthatnak, az ne történjék alacsonyabb szinten. Ez az ügyintézést túlterheltté, lassúvá és személytelenné tette, mert mindent föl kellett küldeni a központba, meg kellett erősíttetni és jóváhagyatni, mielőtt a megvalósításhoz foghattak volna.

A kódex jogrendszerében árnyéka sem volt az ökumenikus szellemnek. Mit sem tudott az egyetemes Egyházzal való közösség fokairól. A megkeresztelt vagy teljesen a katolikus Egyházhoz tartozott, vagy automatikusan kiközösítettnek számított. Kevés figyelmet szenteltek azoknak, akik önhibájukon kívül nem tartoztak a katolikus közösség kereteibe, és azok sem részesültek semmi előnyben, akik keresték az igazságot.

Szilárd hitet tükröz a kódex arra vonatkozólag, hogy a Szentlélek Péter utódával és bizonyos körülmények között a püspökökkel van; viszont kevés bizalmat tanúsít a Léleknek az egyetemes Egyházban való működése iránt. Alig ismerték el az Egyházban a spontán növekedést a Lélek műveként; minden fejlődésnek jogi engedéllyel kellett történnie.

A kódex súlyos kötelezettségeket rótt az emberek lelkiismeretére; kevés teológus vonta valaha is kétségbe

annak helyességét, hogy törvényhozás által tekintélyi ítéletet mondjanak súlyos lelkiismereti ügyekben. Pedig meg kell kérdőjelezni, mennyiben beszélhet az Egyház súlyos kötelezettségekről, ha az ilyen kijelentésekben nem juttatja érvényre a püspöki kar teljes tekintélyét, beleértve a primátust. Ez megdöbbentő következményekre vezet. Sokan állították, hogy egy-egy pár percig tartó imádság elhagyása vagy néhány deka étel elfogyasztása önmagában elegendő ok arra, hogy valakit örökre kizárjon Isten Országából. Időnként a keresztény felfogásmód hiánya fedezhető fel a törvényekben. Egy jó plébánia kánoni fogalma magába zárja a jó jövendelmet; ezt bizonyára ki kell javítani a jövőben. Az Egyház fegyelmi törvénye a megbocsátás rendkívüli hiányáról árulkodik; a kánonjog ellen elkövetett vétségek és bűnök nem avulnak el. Semmifelé modern polgári törvénykönyv nem hagyná a fenyegetést élethossziglan a bűnös feje fölött függeni. Ezt a keménységet nem az evangélium szelleme sugallta.

Mégis a kódex őszintén törekszik a Szentlélek és az Isten igéje iránti hűségre és Isten népe közjavának előmozdítására. Bírálatunk foglalata valójában az, hogy a kódex teológiai szelleme megfelel a kor teológiai szemléletének és ismeretének. Ez nagyon is dicséretre méltó, és ma sem várhatunk jobbat attól a jogrendszertől, amelyre ma törekszünk. Talán a maga idejében a mi meggondolásainkat is kritika alá fogják vonni egy új szemlélet szerint, amely bennünk ma nem lehet meg. Bele kell törődnünk ebbe.

3) *A kódex jogfilozófiája*

A Kánonjogi Kódex bővelkedik általános szabványokban, amelyek a közösség számára fokozzák a jogi világosságot és biztonságot; ugyanakkor nem kedvez a

kivételeknek és helyi szabályok kialakulásának. Ez a világosság és biztonság volt a nagy vívmánya. Hogy értékelhessük, ahhoz jártasnak kellene lennünk abban a zűrzavarban és bizonytalanságban, amely a század elején uralkodott az Egyház jogrendszere terén.

Ennek a jogi világosságnak és biztonságnak elérésére a kódex gondosan megfogalmazott elvekre támaszkodik; de kevesebb figyelmet szentel a gyakorlati élet valóságainak. Mielőtt a kódexet elemeznénk, hogy ezt a jellegzetességét bemutassuk, hasznos lesz meghatározni azt a két különböző magatartást, amellyel a törvényhozó a törvények megalkotásához közeledhet.

A törvényhozó részéről ugyanis két különböző magatartás lehetséges a törvényhozás terén. A kettő közti különbség nem mindig világos és éles; de ha nem vennénk észre alapvető különbözőségüket, az jelentős értelmezési kulcstól fosztana meg bennünket.

Az egyik megközelítés abból az elgondolásból fakad, amely tökéletes és állandó minta megalkotására törekszik; ez leginkább általános elvekből vezethető le, amelyekhez a közösségnek alkalmazkodnia kell. A törvényhozó folyamat lényegében analóg azzal, ahogyan etikát alkotnak metafizikai elvekből való kikövetkeztetéssel. Értékelik bölcs és tanult emberek hozzájárulását; a közösséget úgy tekintik, mint ami vezetésre és javításra szorul, úgyannyira, hogy a törvényhozó segítsége nélkül biztosan rossz irányba tévedne. Minthogy az érvénybe lépett törvényt tökéletesnek tekintik, a visszavonására vagy megváltoztatására irányuló javaslatokat nem valami szívesen látják. Hiszen ezekben az a feltételezés rejlik, hogy a törvényt nem elég okosan alkották meg.

A másik megközelítés nagyobb figyelmet szentel a való életnek és a közösség kívánalmainak. A törvényhozás céljának nem a tökéletes minta megalkotását tekintik, inkább egy olyan mechanizmus felállítását, amely

segítségére lehet a közösségnek a fejlődésben és önmaga javításában. Elejétől fogva magától értetődőnek veszik, hogy a törvény tökéletlen és állandó felülvizsgálatra szorul. Következésképpen szívesen fogadják az építő bírálatot és az új ötleteket, és lehetőleg magába a jogrendszerbe építenek bele egy hibajavító mechanizmust.

Ábrázoljuk példával a kettő közötti különbséget.

Tegyük föl, hogy a törvényhozó célja új törvények életbe léptetése a szerzetesközösségek számára. Ha nagyon az első gondolkodásmód befolyása alatt áll, akkor valószínűleg behív néhány szakembert, és megkéri őket, készítsék el az elképzelhető legjobb szabályokat. Ha egyszer a szabályokat életbe léptették (és ennek megtörténtét sok tanácskozás előzheti meg), elvárják, hogy a szerzetesközösségek elfogadják őket, és szerintük alakítsák életüket. Bíráló szavakat vagy magatartást, még ha jogosak is, nem szívesen látnak. — Ha a törvényhozó a második felfogást képviseli, akkor valószínűleg azzal kezdi munkáját, hogy gondosan megfigyeli a szerzeteséletet befolyásoló összes tényezőt. Felhívja a szerzetesközösségeket, hogy hatékonyan járuljanak hozzá egy olyan jogi gépezet fölépítéséhez, amely segít nekik a saját problémáikkal való szembenézésben, megoldásokat tervez számukra, és általában megbízhatóan javítja életmódjukat. Valószínűleg bizonyos szerveket hoz létre, amelyek előmozdítják a közösségek gyakoribb találkozását. Ebből alkalmasint életszerű törvény születik.

Még jobban kiélezhetjük a példát. Az első gondolati iskolában nevelkedett törvényhozó tökéletes alkotmányt fog adni a szerzeteseknek, amelyet követniök kell. A második iskolához tartozó törvényhozó egy jó gépezetet állít fel, hogy fokozatosan javítsák magukat, és ellenőrizzék eljárásaikat és döntéseiket.

Az első fajta megközelítés célja az általános szabványok bősége és tökéletessége. Ez jogi világosságot teremt,

mert ezeket a mintákat mindenütt megismerhetik és igénybe vehetik. Biztonságot is teremt, mert a szabványokon kívül semminek sincs jogi értéke. Mindenki tudja, milyen döntéseket kell várnia a végrehajtó szervektől és a törvényszékektől. A világosság és biztonság előny minden közösségre nézve. — A második fajta megközelítés a közösség gyakorlati életét értékeli, és sok konkrét esetből és helyzetből törekszik következtetéseket vonni. Kétségtelen, hogy nem sikerült tökéletes jogi világosságot és biztonságot adnia az ilyet keresőknek. — Egyik rendszer sem tökéletes!

De ha mérleget készítünk, azt látjuk: amikor a világosságot és biztonságot egészen a szükséges részletértékek elhanyagolásáig előnyben részesítik, akkor a közösség kárt szenved. Ez a mi kódexünk esete: az általános szabványok túltengésében szenved; a mérleg túlságosan ezek oldalára billen. Az orvoslást nem teljes eltörlésükben kell keresni, hanem az egyetemes és a részletértékek közötti jobb összhang megteremtésében. Következőleg:

a) Az egész Egyházban egyöntetűség van az általános szabványokat illetően, de kevés vagy semmi lehetőség konkrét helyzetek érvényesítésére, még akkor sem, ha nagy számban fordulnak elő, és elég tartósok ahhoz, hogy befolyásolják a jogot. Az egyetemes Egyház él, de a helyi egyházak nehezen kapnak jogaiknak megfelelően életre. Más példákat is bőven sorolhatnánk. Az Istennek szentelt életnek négy mereven őrzött kategóriája van. Rajtuk kívül eső kezdeményezésnek kevés az esélye, hogy elismerjék és elfogadják. A büntetőtörvény nyugati jogbölcseleti eszmékből született. Nincsen terük a helyi fegyelmi törvényeknek, legföljebb olyan formában, hogy új terheket adnak a már meglevőhöz.

b) Az *epikeia,* ill. az *aequitas* (méltányosság) fogalmát a kódex valójában alig ismeri, bár a kánoni méltá-

nyosságról a hivatalos szövegben említés történik, az epikeiát pedig a magyarázók tárgyalják. A gyakorlatban nehéz olyan bírát vagy végrehajtó tisztviselőt találni, aki döntését jogosan meg tudná védelmezni a méltányosságra vagy epikeiára való hivatkozással; közönséges ember még kevésbé tehetne így. Igazából nincs olyan jogi intézményünk, amely szilárd segítséget nyújtana minden érdekeltnek, hogy a törvényt egyes helyzetekre alkalmazzák. A keleti kereszténveknél megvan az *oikonomia* (célszerű elrendezés) intézménye; hogy ez mi, nem könnyű megmagyarázni, de nehéz helyzetekben igénybe lehet venni.

c) A világosság és biztonság kiemelkedő hangsúlya merevséget teremt, ami az új ötletek iránti nyitottság ellenében dolgozik. Minél kevesebbet bolygatják a törvényt, annál világosabb és biztosabb marad. A *mutatio legis est odiosa* (a törvényváltoztatás ellenszenves dolog) elve fényesen tanúskodik arról, milyen szellem uralkodik a kódexben. Ennek az elvnek állandó alkalmazása arra az eredményre vezetett, hogy a jogrendszerben rengeteg elavult anyag halmozódott fel. Példákat könnyen találhatunk, nincs szükség részletes leírásukra. A papság fegyelmére, a püspökök és egyházmegyei papok kölcsönös viszonyára vonatkozó sok szabály a feudális kor maradványa. Vagy például a papok felhatalmazásainak saját egyházmegyéjükre való korlátozása annak a jele, hogy az Egyház általános törvénye nem vett tudomást a megváltozott közlekedési viszonyokról. Vagy a könyvek kiadásával, árusításával és nyomtatásával kapcsolatos törvényhozás olyan korból származik, amikor az élőszón kívül az írott szó volt az emberek egyedüli érintkezési eszköze.

d) A világosság és biztonság túlságos hangsúlyozása akadályozza a jogi fogalmak belenyúlását a teológiai dimenzióba. Talán egy-két példa jobban megvilágítja a problémát, mint bármi állítás. A házasság teológiai valóság;

de hogy egy házasság fennáll-e vagy sem, azt törvényszékeink nagyon korlátolt jogi meghatározások alapján ítélik meg. Ugyanígy jogi szabályaink vannak a szentségek kiszolgáltatására, és a törvény nem hagy lehetőséget arra, hogy teológiai elveket követve szolgáltassuk ki őket.

4) *A kódex szerkezete túlságosan szorosan követi a római mintát*

A kódex szerkezetileg öt könyvből áll: elvek, személyek, dolgok, peres eljárások, büntetések; ez a római jogi iskolákból ismert felosztásnak — személyek, dolgok, cselekedetek — bővített változata.

I. könyv: Valószínűleg bölcs dolog világosan megállapítani bizonyos számú elvet, amelyek a törvény értelmezését és alkalmazását vezérelik.

II. könyv: A személyekről tárgyalva a kódex kevés figyelmet szentel az egyetemes Egyháznak és az Egyház valamennyi tagja jogainak és kötelességeinek; viszont sok teret enged a papok és a szerzetesek kiváltságainak, kivételeinek, sajátos jogainak és kötelességeinek.

III. könyv: A dolgokról szóló könyvet legjobban negatív módon lehet leírni: mindazt tartalmazza, ami nem vonatkozik közvetlenül a személyekre vagy testületeikre, a perrendtartásra vagy a büntetőjogra. A legnagyobb hely jut benne a szentségeknek, mert ezeket dolgoknak tekinti. Elhomályosul a jogban a szentségek személyes oldala, vagyis hogy a szentségek Krisztus üdvözítő tettei Lelkének működése által.

IV. könyv: A peres eljárások könyvében a legfontosabb a bizonyíték fogalma. Minden bizonyítékot dokumentálásként fog fel, nem pedig abból a szempontból tekinti, hogy egy személy, a tanú, hitelt érdemel-e. Kö-

vetkezőleg minden bírósági vizsgálatot írásban folytatnak le; a személyes jelleg eltűnik.

V. könyv: A büntetések terén a büntetőtörvény hibája leginkább az, hogy nem tesz különbséget a közjogi törvényhozás és a lelkiismeretnek szánt törvényhozás között.

HARMADIK RÉSZ

AZ ALKOTMÁNYJOG KÉRDÉSE AZ EGYHÁZBAN: ELGONDOLÁSOK A JÖVŐRE

Az Egyház alkotmányjogának vagy alkotmányos kormányzásának kérdését korunk szellemvilágának összefüggésében kell végiggondolnunk.

A keresztény közösség eredete ugyan Isten Lelkének dinamikus működése, rendeltetése pedig az, hogy az örök élet jó hírét hirdesse; de ez a közösség a földön él, és emberekből áll, akik valamennyien a nagyobb embercsalád tagjai; ennélfogva állandó kölcsönhatás áll fenn a keresztények közössége és a teljes embercsalád között. A Krisztusban hivőknek az a hivatásuk, hogy mindenkinek fölfedjék Isten titkát; ezért semmi sem idegen tőlük, ami az emberek közt történik. Minden emberi mozgalomnak megvan a jelentősége az Egyházra nézve, és minden egyházi eseménynek hatása van a kívülállókra is.

Ma az egész világon felfigyelnek az emberi személy méltóságára, talán jobban, mint bármikor a történelem során. Új lendülettel hisznek a személy egyedülálló értékében. Jobban megértik az emberi közösség célját is: mindinkább úgy tekintik, mint aminek az emberek szolgálatában kell állnia, olyan társadalmi körülmények megteremtésével, amelyek biztosítják és segítik a személy életét, fejlődését s méltóságát. Gyakorlati vonalon az emberi személy és az emberi közösség viszonyának ez a megértése kikerülhetetlenül egészséges demokratikus formákhoz vezet a politikai életben. Egészséges politika az, amelynek célja jól kiszámított egyensúly létrehozása az

egyén java és a közösség java közt. Bonyolult jogi szabályoknak kell gondoskodniok a polgároknak a kormányzásban való részvételéről és az egyén védelméről a modern adminisztráció látszólag mindent elnyelő útvesztőjében.

Ilyen politikai rendszerek nagymértékben a mai kor termékei. Nem mintha azelőtt nem lettek volna demokratikus államformák; a világ sok részében voltak. De elméleti alapjuk ingatag volt, és általános elismerésnek nem örvendtek. Minden ember alapvető egyenlőségének általános elfogadása és a nevelés egyre általánosabbá váló magas színvonala azonban új szellemet teremtett, és új politikai világot hozott létre. A nevelés segít kifejleszteni az ítélőképességet is személyiségekkel és közügyekkel, nemzeti és nemzetközi kérdésekkel kapcsolatban. Magasrendűen fejlett hírközlő rendszerünk pedig gyorsan tudja tájékoztatni a polgárokat az eseményekről és újdonságokról, majd eljuttatja feleleteiket a kormánymegbízottakhoz.

A politikai társadalom új formájában élünk, amely értelmes egyensúlyra törekszik a polgárok és a kormányzat viszonyában; élesen ellenkezik a feudalizmus vagy paternalizmus minden fajtájával.

Ebben a történelmi helyzetben sok keresztény gondolatában elkerülhetetlenül fölmerül a kérdés: helyes egyensúly uralkodik-e az Egyház jogrendszerében az egyénnek kijáró tisztelet és a közösség érdekének előmozdítása között? A kérdés jogos, föl kell vetni. Megválaszolása céljából figyelmünket a keresztény kinyilatkoztatás kiemelkedő pontjaira kell összpontosítanunk, hogy lássuk, mi a mondanivalója a *közösségben élő személyekről;* azután ha innen valami világosságot kapunk, azt rá kell vetítenünk az Egyház jelenlegi jogrendszerére.

Meg kell kérdeznünk, nem tekintenek-e emberi eszméket és gyakorlatokat az Egyház szervezetében isteni

intézmenyeknek, tehát nem azonosítanak-e átmeneti dolgokat az Egyház állandó struktúrájával. Az ilyen kutatás segít, hogy a maga tisztaságában megőrizzük az isteni elemet az Egyházban, elválasztva az emberi hozzátételektől; segít abban is, hogy az emberi értékeket megóvjuk attól, hogy mintegy bálvánnyá váljanak.

Azt is meg kell jegyeznünk, hogy bár az egyén és közösség egyensúlyának kérdését az Egyházban a polgári társadalomban történt változások miatt vetjük föl, mégsem következik, hogy a felelet ugyanaz mindkét társaság számára. Nagyon is különböző a kettő. A világi politikai társadalom nagyrészt az ember alkotó hatalmától függ, a vallásos, lelki társaság nagyrészt Isten teremtő hatalmától. Nem azonosak, csak hasonlók. A hasonlóság egyes pontokban távoli, másokban közeli. Alapvető különbségen alapul a hasonlóság. A következőkben ne feledkezzünk meg erről a bonyolult helyzetről.

1) *Az alkotmányjog jelentése*

Alkotmányjog általában azoknak a törvényeknek és szokásoknak rendszerét jelenti, amelyek szerint egy társaságot, közösséget vagy egyesületet kormányoznak; nem jelenti azokat a jogi viszonyokat, amelyek magánszemélyek között jönnek létre. A társadalmi test az alkotmányon nyugszik, az visz egyensúlyt a különféle kormányszervek életébe és eljárásaiba, és a kormánynak az egyes polgárokkal való viszonyába. Ez a meghatározás az alkotmányjog minden típusára ráillenék, akár feudális vagy paternalista, akár demokratikus.

Az alkotmányjogot tehát meg kell különböztetnünk a magánjogtól; az utóbbi mindig az egyes polgárok egymás közötti jogviszonyaival foglalkozik. A magánjogi viszonyra legtipikusabb példát azok a jogok és kötelességek jelentenek, amelyek egy szerződésből, egy tulaj-

donra vonatkozó megegyezésből vagy a kártérítési perből folynak. Az alkotmányjog és a magánjog határa elmosódhat, és a kettő itt-ott egymás területére nyúlhat át. Fővonalaik azonban igen világosak.

A középkor teológusai és kánonjogászai bizonyára úgy mondták volna, hogy az alkotmányjog területe az osztó és törvényes igazságosság, amely a fejedelemnek az alattvalóihoz való viszonyát szabályozza; a magánjog területe pedig a kölcsönös igazságosság, amely a polgárok egymás közötti jogi viszonyait rendezi. A modern jogtudomány inkább úgy fogalmazza meg, hogy az alkotmányjog esetében a kormány hatalmáról és a polgárok szabadságáról van szó, míg a magánjogban egyéni jogokról és kötelességekről.

Az ilyen sommás állítások természetesen nem lennének elég szabatosak egy jogtudományi könyvben, de megfelelnek annak a célnak, hogy bevezessenek minket az alkotmányjog fogalmába. A következő tisztázandó pont: az Egyház életének milyen oldalai jelentősek az alkotmány fejlődésére nézve.

2) *Az Egyház és az alkotmányos fejlődés*

Nem lehet egykönnyen meghatározni az *Egyházat:* sokkal nagyobb misztérium, mint hogy beleférne egy « genus »-ban és « species »-ben gondolkodó logikai szerkezetbe. De lehetséges az Egyház titkának megközelítő leírása. Az ilyen leírás akkor hiteles, ha úgy tükrözi az Egyház képét, ahogyan maguk a keresztények látják közösségüket. A mi esetünkben a képnek sajátosan katolikusnak kell lennie, minthogy érdeklődésünk tárgya a katolikus Egyház jogrendszere.

A II. vatikáni zsinatnak talán legnagyobb vívmánya, hogy megalkotta ezt a képet. Főleg a *Lumen gentium*

kezdetű konstitúcióban van meg; de egyes fontos elemeit más zsinati dokumentumokban találhatjuk, különösen az *Orientalium Ecclesiarum* és az *Unitatis redintegratio* kezdetű dekrétumban, valamint a *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúcióban. Ezekből az okmányokból indulunk ki.

Az Egyház Isten saját népének közössége. A keresztények olyan emberek, akiket az emberek közötti isteni jelenlét alakított át. Új teremtés részei; valamiképpen Isten saját életében vesznek részt. Szabadok, nincsenek alávetve senkinek, csak magának Istennek. Számukra vége a törvény minden szolgaságának, nem rabszolgái semmiféle angyali vagy emberi hatalomnak.

Isten népét Isten igéje gyűjti egybe. Az « Isten igéje» kifejezést itt tág értelemben használjuk: Isten nekünk adott teljes kinyilatkoztatását foglalja magában. Ez a kinyilatkoztatás a Fiú megtestesülése révén jutott el hozzánk: életével, cselekedeteivel, tanításával, főleg pedig halálával és feltámadásával. Ő, az Ige, emberi szavakkal beszélt hozzánk. Üzenete lett Isten népének meghatározó eleme. A keresztény közösség annyiban evangéliumi, amennyiben az Evangéliumot követi.

Isten népét a Szentlélek gyűjti egybe. Mindegyikük különálló emberi személy marad, de van egy isteni Személy, aki az egész test működési elvévé válik. Ezt értjük azon az állításon, hogy a Szentlélek Krisztus misztikus testének lelke.

Az Egyház más, mint bármely polgári társaság. Az ilyen vallási közösség nyilvánvalóan különböző minden olyan közösségtől, amilyet a közönséges társadalmi vagy politikai életben tapasztalhatunk. Egy állam politikai szervezete arra indíthat, hogy fölvessünk bizonyos kérdéseket a keresztények közösségére nézve; de az Egyház titokzatos természetének rá kellene eszméltetnie, milyen

bonyolult benne minden probléma. A szociológia, a politikai tudomány vagy a jogbölcselet semmi okoskodását sem alkalmazhatjuk minden további nélkül Isten népének közösségére. A mindennapi emberi életből vett minden megoldás nyomban elégtelennek bizonyulna, és önmagát cáfolná meg. Isten igéje normatív elemének kell kiegészítenie emberi bölcsességünket. Az Egyházban a szabadság magasabb fokát kell megőrizni, mint a polgári társadalomban; a Szentlélek állandó működése az egész testben a cselekvés sokkal tágabb mezejét követeli.

Az Egyház dinamikus közösség. Az Egyházban egészen sajátos dinamikus közösséggel van dolgunk, sehol nem találjuk párját. Egész szociális testében állandó mozgás észlelhető sokféle irányban. Új tagokat fogad be a közösségbe hitvallásuk és a szentségek (keresztség, bérmálás és Oltáriszentség) által. A régiek mindig jobban megértik hitüket, és kifejezik a gyakorlatban szeretetüket. Van fordított irányú mozgás is: egyes tagok elhagyják a közösséget, visszautasítják azt, amit régebben igaznak tartottak, de ami most hamisnak tűnik előttük. A tagok száma tehát növekszik is, csökken is.

Fontos tudni még azt is, hogy a keresztény Egyházhoz való tartozásnak különböző fokozatai vannak. A katolikus közösség hiszi, hogy Isten kinyilatkoztatásának teljes birtokában van (ami nem jelenti feltétlenül annak teljes megértését); mások keresik a kinyilatkoztatás teljességét. Minden közösségben vannak olyanok, akik szeretetben élik hitüket; mások viszont gyakorlatban megtagadják a szeretetet: ez a legsúlyosabb szakítás Istennel és a közösséggel.

Sajnos, ma még nincs teljes egység a keresztények között Isten Országáról való felfogásukban és istentiszteletükben. Azonban itt is tapasztalható fejlődés az egység felé, hol lassan, hol meglepően gyors ütemben.

Az Egyháznak ezt a dinamikus jellegét tükrözi a « za-

rándok Egyház » kifejezés: közösség, amely keresi útját Isten felé, egy távoli cél felé tart. Újak csatlakoznak a csoporthoz, régi tagok elhagyják; a zarándokok egy részének növekszik az ereje útközben, másoké fogy — mindenki mozgásban van, senki sem áll egy helyben.

Roppant nehéz olyan alkotmányos jogrendszert teremteni, amely egy távoli ország felé tartó zarándokok csoportját oltalmazza és segíti. Arra van szükség, hogy a törvények biztos irányt szabjanak, és mégis nagy mozgási szabadságot hagyjanak. Bizonyos egyensúlyt kell teremteniök a vezetők és a nép között. Oktalan törvények könnyen tönkretehetik a zarándokok közösségének egységét, túlzott megerőltetéssel megtörhetik az embereket, sőt meg is bénithatják mozgásukat.

Az Egyház küldetése. Az Egyház Istentől kijelölt szellemi-lelki küldetésének kell alkotmányos szervezetében mintegy testté lennie.

Az Egyház küldetése ugyanaz, mint Krisztusé. A Szentlélektől teremtett és Isten igéjéből élő közösség szolgálata által a megtestesülés nagy eseménye az emberi történelem teljes tartamára kiterjed, és a föld egész színén ismertté válik. Így kell az Egyháznak világosságot és szeretetet vinnie minden embernek.

Minthogy az Egyház küldetése Krisztusából sarjad, aki az Atya bölcsessége, elsődleges kötelessége az, hogy megvigye Isten bölcsességét minden nemzetnek és minden embernek. Az emberek közötti tragikus ellentétek legtöbbje nem annyira a szeretet vagy jóakarat, mint inkább a bölcsesség hiányából ered. Nem tudják, hogyan kell okosan és helyesen szeretni. Túl egyszerű és naív elképzelés volna, ha a nemzetek vagy társadalmi osztályok közötti ellentét forrását mindig csak a jóakarat hiányában látnánk. Az ellentét mélyebb: eszmei szinten van. Minden ember rászorul arra, hogy megtanulja, hogyan szeressen igazán. Ezért az Egyház legelső missziója az,

hogy világosságot árasszon a sötétségbe, és így megvesse a béke alapját. Krisztus egyesítő világossága nélkül nem épülhet közösség. További missziója az Egyháznak az, hogy mindenkinek tudtára adja: Isten szeretet. Ezt gyakorlatilag kell tudtul adni: az éhesek táplálásával, a betegek ápolásával, a szegények segítésével. Az irgalmasság testi cselekedetei lényegesek az Egyházban, amint lényegesek voltak Krisztusnak is. Nélkülük Isten jóságát nem lehet gyakorlatilag megmutatni, meglátni, megérteni.

Az Egyház mindennemű alkotmányának védelmeznie kell és elő kell mozdítania azt a küldetését, hogy mindenkinek bölcsességet és szeretetet vigyen. Ez annyit jelent, hogy a jogrendszerbe különleges nyitottságot kell beépíteni. Legyenek olyan szervek, amelyek előmozdítják a jó kapcsolatokat más vallási közösségekkel vagy egyszerűen emberi szervezetekkel, főleg nemzetközi szinten. Ez bekapcsolódást jelent (ha nem is részletekbe menően) az emberi problémákba, különösen azokba, amelyek az ember alapvető jogaira és méltóságára vonatkoznak, mint pl. az egyenlőség, minden politikai vagy fizikai kényszertől való szabadság, gondoskodás a mindennapi emberi szükségletekről: élelemről, munkáról, nevelésről. Gondoskodnia kell az alkotmányjognak gyakorlatilag arról is, hogy az Egyház és az egyes keresztények részt vegyenek az egész embercsalád életében.

Mindebből az következik, hogy az Egyház alkotmányjogi rendszerének egyetemesebb jellegűnek kell lennie, mint bármelyik nemzeti jogrendszernek. Ilyen alkotmány létrehozásában az *egész Egyháznak* részt kell vennie; hiszen az Egyház egyetlen csoportjának sem kiváltsága *minden* bölcsesség és *minden* gyakorlati szeretet birtoklása. Egymagában egyetlen csoport sem tudná megvalósítani ezt az eszményt, nem tudna gyakorlatilag hozzájárulni az emberi közösség életéhez. Bizonyos, hogy a pápa, püspö-

kök, papok sem tudnák egymagukban megtenni; szükség van az Egyház minden tagjára.

Összhang az isteni és az emberi között. Hangsúlyozni kell az Egyház isteni elemeit, de ennek ellensúlyaképpen az emberieket is. Az Egyházat gyakran hívják szentségnek; valóban az. De a szentség jelentése: olyan földi valóság, amelyben isteni adomány rejlik. A szentség csak látható dolog vagy hallható szó lehet, csak anyagi világunk egy része. Ezen az anyagi jellegén át válik Isten lelki adományának jelévé a hús-vér emberek számára.

Az Egyházban is van egy földi valóság, amely szentséggé teszi. Ez a földi valóság a közösség, egy emberi közösség minden jellegzetességével. Tisztán lelki és isteni Egyház nem jelentene semmit hús-vér embereknek. Tisztán lelki Egyház nem nyilatkoztatna ki sokat Istenről; az ilyen Egyház nem lenne szentség, mert nem lehetne anyagi jel. Lennie kell egy látható közösségnek. Isten igéje a közösségben ölt testet, abban válik hallhatóvá, abban lesz emberi világunk részévé.

Minthogy így az Egyház beleilleszkedik az emberek nagy közösségébe, rokonság és folytonosság van keresztény és nem keresztény közösség között. A kettő különbségét át lehet hidalni. Nem két olyan világ különbözősége ez, amelynek semmi dolga egymással. Van közöttük kapocs. Ez a kötelék mutatja Isten teremtésének egységét, amelyben a bőség egyetlen gesztusával együtt árad az emberi és az isteni élet.

Most érünk el az egyházi törvényhozás teológiai alapjához. A törvények azért lehetségesek és szükségesek, mert az Egyház közösség. A közösségben szerves élet folyik, amelyet közös szabályok tartanak fenn, ösztönöznek és kormányoznak. A közös cselekvés szabályozása nélkül nincs közösség, csak esetlegesen összeverődött embercsoport, ahol az egyeseknek semmi közük egymáshoz.

Mind az isteni, mind az emberi elem a mozgás dina-

mikus forrása, és jelenlétük állandó feszültséget okoz. Ez a feszültség az élet jele, teremtő erejű, segíti a növekedést. Az alkotmánynak magát ezt a feszültséget is el kell ismernie, és célt kell adnia neki. De akármilyen jó és szükséges is ez a feszültség, azt is jelzi, milyen nehéz törvényt hozni az olyan közösségnek, amely a isteni követelmények és az emberi valóságok két pólusa között él.

Az Egyház látható szerkezete. Az Egyház látható közösségi szerkezete megkapó és egyszerű. Minden helyi püspök körül összegyűl egy csoport keresztény, ezek alkotják a részegyházat. A részegyházak — püspökök és hívek — egy egyetemes püspök köré csoportosulnak, így alkotják az egyetemes Egyházat. Így megvan a különféleség elve a részegyházakban, és az egység elve az egyetemes Egyházban. Az Egyház alapstruktúráját Krisztus adta meg; az összes többi szerkezeti elem valójában emberi alkotás, néha egyszerű emberi szükségletek következtében, néha mély lelki inspirációval. Az alapstruktúra forrása Krisztus, aki dinamikus egyensúlyt akart a püspökség és Isten népének többi része között. Mindnyájan részesei a Lélek hatalmának, de más-más módon, és a közösségben élő különféle erők egymásba játszásából fakad, marad meg és gazdagodik az élet. Az egyetemes püspöki kollégium és az egyes helyi püspöki karok szilárdságot adnak a testnek. És mindenki mindig részesülhet a Szentlélek friss ihletésében. A püspökök egymás között kollégiumot alkotnak, amelynek feje különleges hatalommal beszélhet és cselekedhet az egész kollégium nevében. De ez a kollégium arra való, hogy az egész testet szolgálja. Isten népe egységet alkot, amelyhez minden tagnak meg kell adnia a maga hozzájárulását.

Minden alkotmányjognak tisztelnie kell az Egyháznak ezt az alapvető struktúráját. De szabadon megváltoztathat emberi eredetű társadalmi vagy jogi intézményeket. Mindenben az egységet kell előmozdítania.

3) *Néhány kezdeti probléma*

Az *első* elénk kerülő *probléma* a következő: lehet-e alkotmányos szerkezetet adni az olyan bonyolult és dinamikus közösségnek, mint az Egyház? Összefér-e a jogászi világosság és szabatosság ezzel a bonyolultsággal, amely nem is állapot, hanem mozgás a történelem sodrában?

A kérdésben már benne rejlik a felelet. Az Egyház közösség, márpedig közösség nincsen valami szerves struktúra nélkül. Közösség az Egyház azért, mert egymással egységet alkotó emberi személyekből áll. Ez a sok, egyenként szabad és független személy nem alkothat közösséget, nem fejezheti ki szíve-lelke egységét, ha nem fogad el külső szervezetet, s ezzel együtt nem veti alá magát bizonyos normáknak. Nincs közösség egységesítő szerkezet nélkül. Ennélfogva az alkotmányos struktúra nem mond ellent az Egyház bonyolult és dinamikus természetének. De bizonyos, hogy bonyolult struktúrának kell lennie; egyszerű megoldás nem felel meg.

A *második probléma:* megtűri-e az Egyház lelki természete a jogi szervezetet? Elvégre is Isten népét újjászületés, túlvilágra irányultság jellemzi. A keresztény közösség eredete a Szentlélek élő működése; legfőbb várakozása annak az új teremtésnek kinyilvánulása, amely Krisztus feltámadásával már megkezdődött. Továbbá a keresztények életüket Isten és felebarátjuk szeretetének szentelik, márpedig a szeretet összeférhetetlen egy merev jogi rendszerrel.

Erre a kérdésre ismét az a felelet, hogy minden keresztény gyülekezet — ritka kivétellel — a keresztény élet és istentisztelet lényeges elemének tekinti a közösséget. Tisztában vannak azzal, hogy a lelki ajándékoknak emberi formákban kell megnyilvánulniok; ezért közösséget kívánnak. Ha a kereszténység tisztán lelki intézmény, akkor nem igazán emberi. Sorsa a megsemmisülés,

mert nem vert gyökeret a földben, a mi világunkban. Valójában a probléma a kereszténység mivoltának kiegyensúlyozatlan felfogásából ered. Aki tisztán lelki egyházat kíván, az figyelmen kívül hagyja a kereszténység lényege szerint földi jellegét, azt a parancsoló szükségszerűséget, amellyel a kereszténység a lelkinek az anyagiban való megtestesülése felé törekszik. Ez az « anyag » pontosan a közösség. Az Egyház lelki jellege egyáltalán nem tiltja a alkotmányos szerkezetet.

Az Egyház bármilyen alkotmányosságával kapcsolatos *harmadik nehézség* fennálló intézményeinek felfogásából fakad. Azt állítják, hogy mivel a pápáé és a püspököké minden hatalom, az Egyháznak nem lehet olyan alkotmánya, amely másoknak is hatalmat adna. Igaz, hogy az I. és II. vatikáni zsinat kifejezetten megállapítja, hogy az Egyházban a pápa birtokolja a teljes, legfőbb és egyetemes hatalmat; a II. vatikáni zsinat azonban kiegyensúlyozta ezt az állítást annak kimondásával, hogy a püspöki kollégium is birtokában van ugyanennek a teljes, legfőbb és egyetemes hatalomnak. Így hát a két zsinat lényegében meghatározta az Egyház alkotmányos struktúráját: ha egyszer a pápa és a püspöki kollégium birtokolja a teljes hatalmat, nem kereshetjük másutt.

Csakhogy ez a megközelítés helytelen és hamis értelmezése lenne a zsinati állításoknak, nemcsak szellemük, hanem valószínűleg még betűjük szerint is. Mind a két vatikáni zsinat beszél egy különleges joghatósági hatalomról, amelyet gyökerében vagy virtuálisan (még ki nem bontakozott jehetőségként) a püspökszentelés ad meg. Ez a hatalom teljesen a pápa és a püspökök sajátja; ez tehát legfőbb és egyetemes hatalom. De egyik vatikáni zsinat sem állítja, hogy az Egyházban *minden* hatalom a pápáé és a püspöki kollégiumé. Ez nyilvánvalóan téves állítás lenne. A pápa és a püspöki kollégium birtokolja a püspöki hatalom teljességét, amely a kormányzó és szen-

telő hatalmat foglalja magában. Nem birtokolják azonban a Szentlélek hatalmának teljességét, aki szélesebb körökben osztja szét adományait az egész Egyházban. Nem birtokolják Isten igéje hatalmának teljességét: az ige kinyilatkoztatása az egész Egyháznak szól; az ige teremti meg és alakítja a keresztény közösséget. Ha pedig nincsenek teljes birtokában minden hatalomnak, akkor a püspöki hatalom karizmája és a Szentlélek egyéb ajándékai közti helyes egyensúly problémája valóságos probléma: megoldását egy bizonyos sajátos típusú alkotmányjog fogalmazhatja meg. Ebből a szempontból tehát nem keletkezhet igazi nehézség.

Az eddigiek alapján leszögezzük, hogy lehetséges az Egyházban alkotmányjogi elvek rendszere, sőt hogy ezt meg is követeli az a tény, hogy az Egyház közösség; leszögezzük azt is, hogy ilyen alkotmányjogi rendelkezésekről teljesen sem a zsinatok, sem a jelenleg érvényes törvényhozás nem gondoskodtak. Helyénvaló lesz tehát, ha most rátérünk annak megfontolására, hogyan lehet létrehozni ezeket az alkotmányos struktúrákat.

4) *Különféle jogrendszerekből merített ihlet*

Minthogy az Egyház emberi közösség, helyes dolog, ha az általános törvényalkotó emberi bölcsességhez fordulunk; helyes, ha kutatjuk a legjobb emberi forrást Isten népe számára.

Történetileg nézve sokféle módon közelítették meg az alkotmányjog kérdéseit. De gyakorlatilag kétfajta jogrendszer megvizsgálására korlátozzuk megfontolásunkat; mindkettő általánosan elterjedt a világ egyik vagy másik részében. Van olyan alkotmány, amely inkább szokásjogon alapszik; van olyan, amelyik inkább pontos törvényeken. Ez a két fejléc persze általánosítás. De a két

rendszer gyökeresen különböző módon közeledik a törvényeket igénylő tényekhez és helyzetekhez.

A szokásjog főként a bíróságoktól ered; éleselméjű jogászok összehalmozott bölcsessége, felelete a társadalmi szükségletekre és megoldatlan helyzetekre; nem politikai tekintélyek tervszerű törvényhozásának az eredménye. Tapasztalatból születik, és állandóan javítja és reformálja önmagát fellebbezések, bírói jóváhagyások és érvénytelenítések bonyolult rendszerével.

A római jog alapjai jogi szokásokból keletkeztek; a római jog a *praetor* és a *jurisprudentes* (jogtudósok) együttműködésének eredménye volt. Justinianus császár abban a törekvésében, hogy megőrizze a klasszikus római jogot, egy lépcsőfokkal tovább ment a törvényhozás módjában. Az ő uralma alatt minden törvényt gondos tervezéssel hoztak, kodifikáltak, és tekintélyi aktussal kötelezővé tettek a közösség számára. Sok európai vagy dél-amerikai államban máig ez az általános eljárás: a törvény forrása egy gondosan megfogalmazott törvénykönyv; szövege a legfőbb tekintély, minden szokást vagy tapasztalatot meghaladóan.

Az angol nyelvű országokban a szokásjog ma is nagy szerepet játszik. Más országokban képviselők és állami hivatalnokok végzik a tervezést. Melyik megközelítés felel meg jobban az Egyház szükségleteinek?

Az Egyház, inkább, mint bármely más emberi közösség — például magánjellegű egyesület, üzleti testület vagy akár maga az állam — élő és szerves test. Életbőségének forrása a Szentlélek. Következőleg ha az emberi közösség életéhez szabadságra van szükség, az Egyházához még jobban. Széleskörű lehetőségeket kell hagyni az Egyházban mind az emberi fejlődésnek, mind a Szentlélek működésének. Ezért minden törvénytervezést nagy gonddal kell végezni, annak tudatában, hogy Isten tervei esetleg nem azonosak a tervezők gondolataival. Az Egy-

ház teológiája azt sugallja, hogy legyen helye a szokásjognak, még ha az csak egy része lesz is a jogi forrásoknak. A szokásjog a gazdag belső élet megnyilvánulása lehet, mert élethelyzetekből fakad. De ugyanakkor az Egyházban szükség van pontosan megfogalmazott alkotmányjogra is; a hit által adott általános jogi kereteknek a törvények biztosítanak világos, konkrét, korszerű formát; a szükségnek megfelelően a törvények irányítják a jogszokások fejlődését. Feltett kérdésünkre tehát ezt válaszoljuk: az Egyháznak a kétféle jogi hagyomány harmónikus együttesére van szüksége.

Továbbá az Egyház az emberi történelembe ágyazódik. Minden jó teológia, ennélfogva minden jó törvényhozás is történelmi tényekbe kapcsolódik, hiszen Isten az emberi történelem folyamán nyilatkoztatta ki magát. A történelmi tudat az Egyházban folytonossági tudatot jelent. Jelenti azt is, hogy hiszünk mélyen rejlő kincsekben, amelyeket idáig még nem találtunk meg és nem aknáztunk ki. Ezért akármilyen jogrendszert fogad is el az Egyház, annak nyitva kell állnia a múltból fakadó új ösztönzéseknek és a jövőben lehetséges új fejlődésnek. Manapság a gondos tervező könnyen megfeledkezhet a történelmi tájékozódásról, mert vagy nem ismeri, vagy nem érti a történelmet, és így eleve elzárhatja a fejlődés lehetőségét. Jó okunk van félni az olyan törvényhozástól, amely elvont tervezésből jön létre.

Az Egyház minden nemzet számára van, küldetése mindegyikhez szól. Jellege nemzetközi. Ez amellett szóló érv, hogy a jogrendszer legyen nagyon hajlékony, mert küldetését az Egyház csak úgy töltheti be, ha a folyton változó igényekhez alkamazni tudja azt a módot, ahogyan az üzenetet hirdeti, és ahogyan másokat a hívek közösségébe hív. Merev jogi vázban nincs meg ez az alkalmazhatóság.

Tehát egyszerűen levonhatjuk azt a következtetést,

hogy amennyiben az Egyházban alkotmányos berendezést kell létrehoznunk, annak ne legyenek merev formái, hanem az emberi és isteni ösztönzések felé való nyitottság jellemezze. Legyen erős és tartós, de egy nemzettől se legyen idegen; elég rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy segítse az Egyházat üzeneténeknek a különféle helyekhez és korokhoz való alkalmazásában. Tehát ellentétes tulajdonságok kapcsolódásáról van szó!

5) *Írott vagy íratlan alkotmány*

Ha megfigyeljük különböző államok gyakorlatát, úgy találjuk, hogy egyeseknek világosan megfogalmazott alapokmányuk van, benne az alkotmány összes elveivel; tehát teljesen írott alkotmányra támaszkodnak. Másoknak nincsen egyetlen írott okmányuk; alkotmányos elveik elsősorban olyan hagyományok kifejeződései, amelyeket az egész nemzet tisztel és megtart; náluk tehát az alkotmány inkább életmód, mint világosan kifejezett elvek írott összessége, bár nekik is van néhány írott törvényük, amelyek kifejtik a hagyományokat és kiegészítik az élő gyakorlatot. Az írott vagy íratlan alkotmány két rendszere sokféle változatot enged meg, a becikkelyezett törvények és tiszteletben tartott hagyományok különböző arányú keveredése szerint.

Ha az Egyháznak alkotmányos berendezéssel kell rendelkeznie, részletesen megírt dokumentumban jusson-e ez kifejezésre, mint sok modern államban, vagy inkább a hagyományok tiszteletében álljon, amelyek nincsenek föltétlenül jogilag kodifikálva? Mindabból, amit fentebb a nyitottságról és rugalmasságról mondtunk — azt állítottuk, hogy ez nagyon is szükséges az Egyház jogrendszerében —, az következik, hogy teljesen írásba foglalt alkotmány nem lenne ajánlatos. Csábító ajánlat lehet (kit ne vonzana a jogi világosság és biztonság?), de nem fe-

lelne meg az Egyház élő valóságának. Az Egyház mindenekelőtt misztérium; márpedig azt, hogy hogyan értünk egy misztériumot, nem lehet egykönnyen kifejezni jogi formákban. A misztérium megértésének állandóan fejlődnie kell; a jogi formák bizonyos maradandóságot és merevséget követelnek meg. Vegyük hozzá, hogy Isten népének mindig készen kell állnia arra, hogy Isten váratlanul beavatkozik életébe gondviselésével és a világ eseményeivel. Világosan leírt alkotmány könnyen ellentétbe kerülhetne ezekkel a forradalmakkal, mert a törvénytervezők ezeket lényegüknél fogva nem láthatják előre. Az alkotmány sok részletét az állandóan fejlődő keresztény teológiára, az eleven szokásokra és gyakorlatra kellene hagyni, minthogy szorosan vett jogi fogalmak túlságosan szűknek bizonyulnának az Egyház számára, egyszerűen nem válnának be. De *ezt a szokások és teológiai meggondolások iránti nyitottságot* törvényben kell kimondani.

Mégis vannak az Egyház életében egyes területek, ahol világosan megfogalmazott törvények segítséget nyújthatnak, mert ott éppen világosságra és biztonságra van szükség. Senkinek sem maradhat például kétsége egy pápaválasztás kimeneteléről vagy egy püspöki kinevezésről. Azt is joga van tudni a közösségnek, hogy tagjai közül kiket szenteltek pappá, vagyis a közösség szolgálatára; kik élnek szentségi házassági kötelékben, amely a közösség legkisebb, legélőbb sejtjét teremti meg. Vannak területek, ahol kisebb a lehetősége a fejlődésnek, és nagyobb szükség van egyöntetűségre.

Mindebből az következik, hogy nem annyira valami részletekbe menő alkotmányt kell megszerkesztenünk az Egyház számára, mint inkább alkotmányos fejlődést kell követelünk; ez a fejlődés az élő test fejlődésének rejtett útjain halad, bizonyos pontokon viszont (amelyek jogi világosságot és biztonságot kívánnak meg) kifejezett tör-

vényhozással valósul meg. A bölcsesség abban áll, hogy megtaláljuk a helyes arányt a különféle alkotóelemek között, és így kiegyensúlyozott alkotmányos életet hozunk létre.

6) *Az alotkmányjog területe*

Keleti és nyugati egyház. Mielőtt megkísérelnénk bármely alkotmányjog megfogalmazását, vagy valami alkotmányjogi fejlődést elindítanánk, egy előzetes kérdést kell fölvetnünk: vajon az alkotmány az egész egyháznak szóljon-e, vagy csak a nyugati latin egyháznak? Elvileg jó lenne, ha az egész egyháznak szólna, keletinek és nyugatinak egyaránt; gyakorlatilag azonban jobb lenne egy részegyházzal kezdeni. Olyan sok kérdés forog ugyanis szóban, hogy kezdetben nem lehet rájuk közös megoldást adni; sokat a természetes fejlődés és tapasztalat fog megoldani. Ez leginkább a nyugati latin egyházban kezdődhet el. A keleti egyházak esetleg az alkotmány egész eszméjét nem szeretik; érzékenységüket tisztelnünk kell. Nekik régebbi hagyományaik vannak, mint nekünk; kulturális örökségük is többnyire idegen a nyugati alkotmányos gondolkodástól. Ennélfogva az egyházi alkotmány minden jelenlegi kísérletét a latin egyházra kell korlátozni. Később majd kiderül, hogy a latin egyház erőfeszítése vonzza-e a keletieket, vagy sem. Ha igen, lesz rá idő és alkalom, hogy közös törvényt dolgozzunk ki; ha nem, akkor eggyel több bizonyítékkal rendelkezünk az Egyházban fennálló igazi különbözőségről. A felsorolt okokból minden itt következő javaslat a nyugati egyház problémáira vonatkozik.

Az Egyház nyilvános élete. Az alkotmányjognak az Egyház nyilvános életét kell irányítania, megkülönböztetve az egyének magánéletétől. Persze a *közéletet* és *magánéletet* nem lehet élesen elhatárolni; az egyik átnyúlik

a másikba, összekapcsolódnak. Mégis megkülönböztethetünk olyan törvényeket, amelyek főként a közösség megfelelő rendjét őrzik, és olyanokat, amelyek elsősorban az egyén javára vonatkoznak. Az előbbiek közéleti vagy közösségi törvények, az utóbbiak magánjogi, az egyénről gondoskodó törvények.

Hogy konkréten mi közéleti és ennélfogva az alkotmányba iktatható törvény, illetve mi magánjellegű, tehát az alkotmányból kizárandó törvény, annak megállapításában megfontolásnak és tapasztalatnak egyaránt közre kell működne. Őrizkedjünk olyan tisztán filozófiai meghatározásoktól, amelyek az Egyháznak mint tökéletes társaságnak az elméletéből erednek (ilyen meghatározás pl. az, hogy a közjog a közjót, a magánjog az egyén javát szolgálja). Ezek nem képesek átfogni az egyházi helyzetek teljes teológiai valóságát, következésképpen könnyen egyoldalú szemszögből láttatnak, ami torzításra és félreértésre vezethet. Ugyanúgy, hasonló okokból, óvakodjunk tisztán tapasztalati és szociológiai közeledéstől is. Általában elmondhatjuk azt, hogy az elsődlegesen az egész egyházi közösségre vagy nagyrészére vonatkozó törvények elvben alkalmasak arra, hogy alkotmányba iktassák őket. De nem minden ilyen törvényt kell az alkotmányba bevenni, csak a legalapvetőbbeket.

Ökumenikus vonatkozások. Az ökumenikus fejlődés az alkotmányjog másik területe. Az összes keresztények közössége bonyolult összetételű, mert közösségükben különféle fokozatok vannak. Nyilvánvaló, hogy az alkotmány csak azoknak szólhat, akik teljes közösségben állnak Rómával. De minden további nélkül nem mellőzheti a többi keresztényt, akik sokkal lazábban kapcsolódnak oda. Ezek is keresztények, bizonyos közösségük van velünk. Az alkotmányrendszer a katolikusok közösségének szóljon, de ugyanakkor legyen nyitott a további fejlődésnek. Tartsa tiszteletben a többiekkel való részleges

közösségünket, és ugyanúgy a részleges különbségeket. Minden szinten könnyítse meg az egység növekedését; legyenek benne intézkedések a többi keresztény közösséggel való baráti viszony előmozdítására.

Püspöki hatalom. A püspökség teológiai szerepének jogi kifejezése az alkotmány területére tartozik. Valójában az alkotmányos probléma magva az, hogyan hozza egyensúlyba a püspöki hatalmat az Egyházban érvényesülő más adományokkal, karizmákkal és hatalmakkal.

A Szentlélek hatalma az egész keresztény közösségben (Keletet és Nyugatot egyaránt beleértve) egy és ugyanaz. Szétárad az egész Egyházban, a különféle tevékenységet végző tagokban különféle módon nyilvánul meg. Az egész Egyháznak és minden egyes tagjának az a hivatása, hogy építse Krisztus testét a Lélek erejével. Ebben az építő munkában sajátos szerepet tölt be a püspöki rend joghatósági hatalmával. Ezt a sajátos joghatósági hatalmat azonban nem szabad összekeverni az egész Egyházban jelenlevő Szentlélek általános hatalmával, amelyben minden tag részesedik, és amely különféle karizmákban jut kifejezésre. A püspökök birtokolják a teljes joghatóságot, de nem feltétlenül birtolják a hatalom teljességét. Assisi Szent Ferencben másféleképpen volt meg a Lélek hatalma, mint III. Incében. Ennélfogva a joghatóság önmagában nem a kizárólagos egyházi hatalom, csak részesedés abban a nagyobb hatalomban, amely az egész élő szervezete mozgatója.

Ha a Szentléleknek az Egyházat irányító teljes és osztatlan hatalmán belül megtaláljuk a joghatósági hatalom gyakorlásának pontos helyét, azzal valójában megoldottuk az alkotmányos problémát. A püspöki hatalom és a test többi tagjának hatalma közti egyensúly helyes életmódot biztosít; az Egyházon belüli közösség lehetővé teszi, hogy helyesen osszuk meg Isten Egyházának juttatott adományait. Ebben a funkcionális egyensúlyban a közösség gon-

doskodik a keresztény élet ösztönzéséről, megőrzéséről és átadásáról, új meg új belátást biztosít a keresztény titkokba; a püspöki rend viszont a hiteles tanításról és a gyakorlati irányításról gondoskodik. A püspökök sajátos hatalmát törvényesen el kell ismerni, jóllehet nem törvény adja meg: szentségi fölszenteléssel kapták. Ezt a hatalmat a közösség nem veheti el, minthogy nem ő adta. A püspökség hatalmát együttesen és külön-külön minden püspök birtokolja, és nem foszthatják meg tőle magukat.

Mind a két vatikáni zsinat hangsúlyozta a püspöki kollégiumon belül az egység elvét Péter udódának személyében. A püspöki hatalom maga egy és osztatlan, és a kollégiumban testesül meg, gyakorlása viszont a kollégium fejétől függ. Ezt fejezi ki hagyományosan az a mondás, hogy a pápa birtokolja a kulcsok hatalmát. A pápa a test fejeként ténykedik; az esetleges alkotmánynak ezt is kifejezetten ki kell mondania. Magában kell foglalnia a püspökök állandó jogait és kötelességeit is. A püspökök különféle módon átruházhatják joghatóságuk gyakorlását. Az alkotmányrendszer szabályozhatná ezt a felhatamazást. Bizonyos egyházi hivatalok már vannak különféle megbízatások betöltésére; mások is hozzájárulhatnának az új szükségletek szerint. Ezeknek a hivataloknak a létesítése világi adminisztrációs rendszerekből meríthetne ihletést, föltéve, hogy az megfelel az Egyház egyedülálló természetének.

Kutatóintézetek és törvénytervezés. Az Egyháznak rendelkeznie kellene minden szintű, általános és részleges jellegű kutatóintézetekkel. Rómában kellene egy az egyetemes Egyház részére, mások a püspöki karok mellett, és legalább egy minden egyházmegyében. Ezek az intézetek regisztrálnák minden elérhető tudományos eszközzel az Egyház állapotát. Rendelkeznének megbízható adatokkal a katolikus népességről és vallásgyakorlatáról, és ezeket közzétennék. Nyilvántartanák mindazokat az

egyházi vagy emberi, közvetlen vagy távolabbi szükségleteket, amelyekről az Egyház gondoskodni tudna vagy gondoskodnia kellene. Ezekből a kutatóintézetekből bontakozhatnának ki a törvényhozásra vonatkozó tervek. Természetesen ehhez megfelelően képesített kutatókra és tervezőkre volna szükség, lehetőleg különböző részlegekben szétosztva, az Egyház életének különféle szempontjai szerint. Például lehetne egy részleg világiaknak, egy szerzeteseknek, egy papoknak stb. Sem a kutatóintézetek, sem a tervhivatalok maguk nem hozhatnának törvényeket. Nem tölthetnének be olyan szerepet, mint a kongresszus vagy országgyűlés. Csak javaslatokat tehetnének a püspököknek és a pápának az esetleges törvényhozásra. Röviden: olyan intézmények lennének, amelyek kinyomozzák a jelentős tényeket az Egyházon belül és kívül, és a szükségleteknek megfelelő törvényeket terveznének. Egy központi törvénytervező intézet esetleg nagy segítséget jelentene. Jelenleg éppen az az egyházi dokumentumok értelmezésének egyik nehézsége, hogy sohasem mennek keresztül olyan jogi intézeten, amely tisztázná jelentésüket, és szabványos terminológiát alkalmazna.

Végrehajtó szervek. Ha a törvények megvannak, olyan szervekre van szükség, amelyek gyakorlatba viszik át őket. Ilyen végrehajtó vagy közigazgatási szervek csakugyan léteznek, mind egyetemes, mind helyi vonalon: a római kúria és az egyházmegyei kúriák. A polgári életben a kormányzat végrehajtó ágát szigorúan a törvény irányítja; de politikájának meghatározásában bizonyos szabad rendelkezési joga van a törvény keretén belül és a rendes vagy különleges közigazgatási bíróságok ellenőrzése alatt. Az Egyházban is hangsúlyozni kell a jogszabály fontosságát, de azonkívül a józan mérlegelésnek is teret kell engedni, minthogy minden törvényt egyszerre pártatlan igazságossággal és keresztény könyörülettel kell al-

kalmazni. A végrehajtó szervnek álljon szabadságában, hogy adott esetben lazítson a törvényen. Az ilyen egyéni mérlegelés kétségtelenül lehetőséget ad visszaélésekre. De jobb az ajtót kinyitni a visszaélésnek, mint bezárni a könyörület elől. Talán meg lehetne adni azoknak a helyzeteknek jogi meghatározását vagy leírását, amelyekben helyénvaló a mérlegelés.

A legfontosabb és legsürgetőbb feladat azonban az, hogy az Egyházban működő végrehajtó szervek a bírói testület hatáskörétől függjenek; így biztosítani lehetne a pártatlanságot. Azokra az esetekre is lenne orvosság, amikor valaki azt állítja, hogy nem szolgáltattak neki igazságot, vagy csak látszólag. Még a közigazgatásban érvényesített mérlegelés is a bírák joghatósága alatt állna.

Az igazságügyi hatalom. Végül az egyházkormányzat egyik legfelsőbb ágának kell lennie a bírói testületnek, amely kifejezett és végső ítélethirdetéssel képviseli a kulcshatalmat. Ez teljesen megegyezik hagyományainkkal. Amikor egyházmegyei, nemzeti vagy regionális szinten nehézségek merültek fel, a pápához való fellebbezés nagy szerepet játszott a primátus gyakorlásának kifejlődésében. Az egyházi törvényszékeknek a törvény szerint kell szolgáltatniok igazságot, de legyen meg az a joguk és kötelességük is, hogy keresztény könyörületet gyakoroljanak, és teljes bocsánatot adjanak. A bírák legyenek az Egyház legmagasabb rangú hivatalviselői. Legfelsőbb szinten legyenek püspökök, hiszen püspökökről is ítéletet kell mondaniok. Sohase vegyenek részt a mindennapi adminisztrációban, hanem legyen ítélkező hatalmuk minden közigazgatási hivatal fölött.

A bíróságokat és törvényszékeket gyakran egyszerű büntetésosztogatóknak tekintik azok felé, akik megérdemlik. Az Egyházban másképp kellene lennie. Még ha néha szükség van is arra, hogy valakit megbüntessenek, a bíróságok fő feladatának abban kell állnia, hogy igazságos

és méltányos döntéseikkel a keresztény szeretetet gyakorolják.

Az egyetemes Egyház és a részegyházak. Az alkotmányjognak nem csupán az Egyház különféle szerveinek és azok tevékenységeinek egyensúlyát kell megalkotnia és megőriznie, hanem biztosítania kell az egyetemes Egyház javát és a részegyházak javát is. Az alkotmány célja lehetne a helyi egyházak szabad növekedési keretének biztosítása, a mindannyiuk közötti szilárd kapocs létrehozása, és az Egyház egyetemességének előmozdítása. Egyformán elő kell segítenie a különbözőséget és az egységet, az egyéni növekedést és az egész közösség összetartását. Jelenleg a kánonjog nem teszi lehetővé egy részegyház születését és növekedését abban az értelemben, ahogyan a keleti egyházak helyi jellegűek. A jognak új lehetőséget kell teremtenie arra, hogy a szorosan vett latin hagyományoktól különböző hagyományokat is életre hívjanak, fejlesszenek, életben tartsanak.

Az alkotmányjognak tartalmaznia kell néhány alapvető szabályt a római Szentszék és a püspöki karok viszonyáról. Egy másik területe lenne az alkotmányos fejlődésnek a regionális vagy országos püspöki konferenciák viszonya az egyes püspöki székekhez.

Mindez talán úgy hangzik, mintha *szövetségi* alkotmányt javasolnánk. Ez azonban nem áll; nincsen ugyanis szoros analógia egy szövetségi államszervezet és az Egyház szervezete között. A szövetségi állam több-kevesebb szuverén állam egysége, amelyek saját jószántukból csatlakoznak a szövetséghez. Az Egyház Krisztus alapította élő egység, és az egyes egyházak nem döntik el szabadon, csatlakozzanak-e Péter és Pál székéhez, vagy sem. Emberi elhatározástól független szerves egységgel van dolgunk; ennélfogva a szövetség szabályai nem alkalmazhatók rá. Mégis segítségünkre lehetnek azzal, hogy némi fényt

vetnek egy olyan nagykiterjedésű egyesülés működésének megértésére, amelyben sok a helyi különbözőség.

7) *Alkotmány, karizmák és személyek*

Minthogy az Egyház misztérium, nem értjük meg teljesen összetételét és működését. Életforrása a Szentlélek, annak pedig nem lehet törvényt szabni.

Karizmák. Magától értetődik, hogy igen kevés helye van a törvényhozásnak az Egyház életének abban a részében, amely a Szentlélek közvetlen uralma és befolyása alatt áll. Semmiféle törvény nem írhatja elő kifejezetten a Lélek útjait. Semmiféle törvény nem állíthat akadályt cselekvése elé. Törvényeink mindössze annyit tehetnek, hogy hajlékony keretet állítanak föl, amely biztosítja a Szentlélek szabad működését, hogy vezethesse a zarándok Egyházat. A törvénynek másodrendű szerepet kell játszania. A karizmatikus adományok terén ilyen kiegészítő típusú törvényhozásra van nagy szükség. A karizmák a Szentlélek ajándékai. Megemlítünk néhányat: Az Istennek szentelt (szerzetesi) élet terén korlátozni kell a törvényhozást; ez a Szentlélek ajándéka, és a Lélek személyes ihletésének frisseségét kell kifejeznie. Hasonlóképpen a liturgikus törvényhozásnak olyan föltételek létrehozásában kell segítséget nyújtania, amelyek között a közösség kifejezheti belső vallásos beállítottságát, és megkaphatja Isten kegyelmét. Ne írja elő mereven az istentisztelet minden külső formáját. Továbbá szükség lehet az apostolkodás új formáira új helyezeteknek megfelelően; ebben a Szentlélek rendkívüli módon segítheti az Egyházat. Ne gátoljuk sugallatait megelőző törvényekkel.

Személyek. Az Egyház közösség, mert emberi személyekből áll.

A *Lumen Gentium*-ból kiindulva: az Egyház felépítésében a legalapvetőbb szerkezeti elem minden keresztény közös meghívása: valamennyien Isten népét alkotják.

Ez a meghívás és a vele járó összes ajándék alapvető egyenlőséget hoz létre mindannyiuk között. Szent Pál azzal a mondásával fejezte ezt ki, hogy nincsen görög vagy zsidó, férfi vagy nő azok között, akik Krisztusban élnek. Valamennyien megkapták a Lelket, mindannyian hitből, reményből és szeretetből élnek. Szükséges, hogy a jogi szerkezet világosan és szabatosan kifejezze a keresztény hivatásnak ezt az alapvető egységét, s következésképpen az Egyház minden tagjának alapvető egyenlőségét. Ez az egység és ez az egyenlőség sokkal fontosabb, mint minden esetleg utána következő különbség. A hit és a keresztség a keresztény élet elsődleges alkotóeleme, a többi adomány forrása. Ennélfogva minden alkotmánynak tartalmaznia kell az Egyház minden tagja alapvető egyenlőségének állítását. Ez az állítás lenne a « kommúnió » teológiai tényének jogi kifejezése. Mindenki Isten ugyanazon ajándékaiban osztozik.

Az egyenlőséggel együtt el kell ismerni a különbözőséget is. Az emberi személy Isten képének egyedülálló tükre. Törvényeinknek a szabadság olyan légkörét kell létrehozniok, amelyben tisztelik ezt az egyszeri képmást, és mindenkinek alkalmat adnak arra, hogy a maga egyedülálló adományát felajánlja az Egyháznak és az emberiségnek. Más szóval a jogrendszerbe be kell építeni a konkrét egyén elsőbbségét. A közösséget úgy kell megszervezni, hogy segítse az egyének fejlődését és tökéletesedését.

A jogi keretnek gondoskodnia kell arról, hogy az Egyházban mindenki érvényesíthesse és megvalósíthassa jogát hitének jobb megértésére. Legelőkelőbb szinten ez az intellektuális teológiai kutatás jogát jelenti. A kutatás szabadsága magában foglalja a tévedés szabadságát — föltéve, hogy a tévedés az igazság keresésének mellékterméke. Az igazi haladás útját szükségképpen a hibák széles sávja szegélyezi.

Az embernek továbbá joga van arra, hogy becsületes nézeteit és meggyőződéseit közölhesse embertársaival, föltéve, hogy ezt tapintatosan és mások jogaira és érdekeire való kellő tekintettel teszi: ez a szólásszabadság joga. A szólásszabadság szabad vitákat jelent, alkalmat a helyeslés vagy helytelenítés kifejezésére, valamint lehetőséget arra, hogy a közösség elfogadja, visszautasítsa vagy kijavítsa egy tagjának véleményét.

Szabad embereknek az a joguk is megvan, hogy egymás között mindenféle törvényhozástól független társaságokat alkossanak. Ezeket a társaságokat nem a törvénynek kell létrehoznia, hanem gondoskodnia kell elismerésükről bizonyos minimális feltételek megvalósulása esetén. Ez az elv megfelelő következményekkel jár minden olyan az Egyházon belüli szakmai egyesülésre, amely főleg tudományos kutatásnak és véleménycserének szenteli magát, valamint a szeretet gyakorlati műveivel foglalkozó apostoli társulásokra is. Autonómiájukat törvényileg védeni kell.

Vonjuk le a végkövetkeztetést. Minden olyan területen, ahol a személyes cselekvés előtérben áll, a törvény célja nem annak előírása, ki hogyan cselekedjék, hanem inkább egy illetéktelen beavatkozásoktól védelmező keret megteremtése, amelyen belül a személy érvényesíthesse adományait, karizmáit és tehetségeit Isten és felebarátja szolgálatában. Az ilyen törvényhozás szabad társadalmat teremt, melyben a legjobb kezdeményezések alkalmasint a közösség tagjaitól származnak, és maga a közösség segít a javaslatok megvalósításában. Így lehet az Egyházat felnőtt keresztények közösségévé tenni, és a személyes megoldási kísérletet a strukturálissal összekapcsolni. A törvény szerepe kettős: megteremti a szabadság légkörét a személyek alkotó működéséhez, és fenntartja a lényeges berendezéseket az egész test egységére.

8) *Az alkotmányos fejlődés megindulása*

Az Egyháznak szüksége van bizonyos fajta alkotmányra. De mint már láttuk, nem tanácsos, hogy az egyházi törvényhozók egyszerűen közzétegyenek egyet, kötelezővé téve az egész közösségnek; bölcsebb lenne, ha fokozatosan építenének föl alkotmányos berendezést az Egyházban. Ennek útja az lenne, hogy elhárítanak minden akadályt, és mozgósítják azokat az erőket, amelyek a vállalkozáshoz hozzájárulhatnak.

Az alkotmányos fejlődés egyik komoly akadálya lehet az új egységes kánonjogi kódex terve. Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy egyes területeken nem járhat előnyökkel a kodifikálás. Inkább azt mondjuk, hogy egy olyan egységes kódex, amely megpróbálja az Egyház minden vagy legtöbb jogi szükségletét kielégíteni, ma nem válthatja valóra tervezőinek reményeit. Túl sokat akarna markolni: lehetetlenség egyetlen dokumentummal átfogni az Egyház életét. Az *egyetlen kódex* a dolog természeténél fogva minden jogszabályt ugyanazon szintre hoz: a kevésbé fontos a kelleténél nagyobb értéket kap, a fontosabbnak kisebb lesz a jelentősége. Bizonyos tagolatlan egyformaság lép az emberi és vallásos értékek bonyolult értékrendjének helyére. Hasonló tapasztalatot szereztünk az 1917-es kódexszel is. Továbbá egyetlen kódex merevségre vezet. Mindig nehéz megváltoztatni az olyan törvényt, amely egy egész törvénykönyv szerves része; könnyű viszont változtatni egyetlen rendeleten. Azután egy kódex ritkán fejlődik. Valamiképpen időtlen szabály marad, márpedig a mi gyorsan fejlődő világunkban az időtlen szabály nem lehet reális. A kódex elavul, mielőtt még közzétennék. Összegezve: általános érvényű kódex könnyen akadállyá válhat a szerves alkotmányos fejlődés útján.

Ennek a fejlődésnek fokozatosan kell végbemennie. Azokból a gondolatokból eredjen, amelyeket a *Lumen*

Gentium első fejezete fejt ki; ezt a dokumentumot joggal hívhatnánk a jogi berendezés megújítása Magna Chartájának. Az Egyház Isten népe; ebből az következik, hogy az egész népnek tevékeny részt kell vennie az Egyház és benne az új struktúrák felépítésében. Ma nem vezethet sikerre az olyan módszer, hogy felülről kijelölnek egy titokban dolgozó bizottságot, majd pedig az új törvényeket kötelezővé teszik a keresztény közösségre. Nem vezethet sikerre, mert nem aknázza ki a keresztény közösség minden erőforrását. Fogyatékos forrásokból fogyatékos eredmény fakad. Először bölcsességre van szükség, utána lesz jó törvény. Ezért másképpen kell közeledni a kérdéshez: népünk részvétele a törvényhozás folyamatában a siker elengedhetetlen feltétele.

Jó, hogy keresztény népünk mindjobban ráébred méltóságára, és ki akarja venni részét az Egyház életének megtervezéséből. Nem a tekintély lerombolása a szándékuk; segíteni akarnak a tekintély képviselőinek, mélyebb közösséget óhajtanak az Egyházzal. Következésképpen az egész népnek valahogyan hozzá kell járulnia az alkotmányos fejlődés kezdeményezéséhez. Jelenleg az a nehézség, hogy sem a világiak, sem papságunk nincs igazából fölkészülve egy ilyen nagyjelentőségű vállalkozásra. De nincs más választás: el kell kezdenünk dolgozni azokkal, akik képesek a közreműködésre, és közben mindent meg kell tennünk, hogy növeljük a számukat.

Különleges mértékben hozzájárulhatnak az új fejlődéshez azok, akik jelenleg közigazgatási hivatalokat töltenek be; tapasztalataik értéke fölbecsülhetetlen. Kivételes szerepük lehet az egyetemeknek és tudományos társaságoknak; az ő hozzájárulásuk kutatás és szakszerű javaslatok formájában történhet.

Ilyen jellegű előkészületek esetleg részleges törvények megalkotására és kihirdetésére vezethetnek. Vagyis ne az legyen a cél, hogy egyszerre megalkossuk az egész

rendszert. Inkább egy-egy ponttal foglalkozó részleges törvények kimondására törekedjünk.

Itt fölmerül a kérdés: milyen pontok érettek már a közvetlen törvénybe foglalásra? Megemlítek néhányat.

Meg lehetne határozni Isten népének egyes jogait és kötelességeit. A személyes jogok jegyzéke a *Lumen Gentium* első fejezetének jogszerű következménye lenne: Isten népe tagjainak jogaik és kötelességeik vannak. Egyes jogaikat világosan ki lehet mondani

— Van *joguk információra:* a keresztény embert eszmei téren tájékoztatni kell, hogy értelmes és gyümölcsöző döntéseket hozhasson önmaga és a közösség ügyében. Ezért a közigazgatás alaptörvénye ne a titkosság, hanem a nyilvánosság legyen. Jelenleg minden titokban történik, hacsak nincs nyomós ok a nyilvánosságra hozatalára; a jövőben megfordíthatnák az elvet: minden nyilvános, hacsak nincs kényszerítő ok a titokban tartására.

— A tájékoztatási jog után az Egyház életében való *részvétel jogát* lehetne törvényileg megerősíteni. A részvétel lehetősége álljon nyitva mindazoknak, akik a látható Egyházhoz tartoznak. Világos, hogy ennek rendezett formában kell történnie. Ne vezessen káoszra vagy irányítást nem tűrő összejövetelekre, hanem olyan közlésrendszert alakítson ki, amely a közösségtől jövő ötleteket, javaslatokat, ihletet el tudja juttatni az irányítókhoz.

Ugyanezt a meggondolást folytatva *a püspöki kollegialitás jogi következményeit is jobban körül kellene írni és beiktatni az alkotmányos rendszerbe.* A Zsinat megállapította, hogy az Egyházban a legfelsőbb jogrendi hatalom birtokosa a püspöki kollégium és annak feje. De a zsinati tanítás gyakorlatilag még nem érvényesül eléggé: *tudjuk,* hogy van hatalommal felruházott püspöki kollégiumunk, de ez *a kollégium* még nem gyakorolja hatalmát annyira, amennyire lehet. A legutóbbi évtized püspöki

szinódusai kétségtelen haladást jelentenek a tanítás gyakorlati kifejezése felé, de még hosszú az az út, amelyet meg kell tenniök. A püspököknek még nincsen joga és módja a törvényhozási hatalomban való részvételre. Ha a legfelső kormányzó hatalom az egész kollégiumé, akkor éljen is vele az egész kollégium. Ha kizárólag a kollégium feje él vele, akkor a gyakorlat más, mint az elmélet, és szükségszerűen egyensúlyhiányt okoz az egész rendszerben, minthogy csak részben használják fel azokat a kegyelmeket és adományokat, amelyeket Krisztus az ő Egyházának adott. Ugyanakkor igaz az is, hogy a püspöki kollégium fejének megvannak a maga sajátos jogai és kötelességei az Egyházban. Ezeket is jó törvényileg leszögezni.

A szubszidiaritás elvének növekvő jelentőségre kellene jutnia az Egyház életében. Az átalakulás nem történhet hirtelen, de bizonyos idő múlva gyökeressé kell válnia. A szubszidiaritás elve azt jelenti, hogy magasabb szerv soha ne avatkozzék az alacsonyabb működésébe a közösség életében, hacsak a közjó nem kívánja. Más szóval: amit egy alacsonyabb szerv megtehet, azt ne a magasabb tegye. Ha elemezzük ezt az elvet, ismét a személyek mélységes tiszteletére vezet el; mert mindazt, amit az egyén el tud dönteni és meg tud valósítani (és nem zavarja meg vele a közösség békéjét), nem kellene törvényhozással ráerőltetni. Ha ezt a normát átvinnénk a gyakorlatba, azonnal megszabadítaná életünket sok terhes szabálytól. És akkor az Egyház minden szintjén újból felvirágzanának a különféle funkciók: a plébániák szabadabban tervezhetnék a maguk életét; az egyházmegyék függetlenebbek lennének, ugyanígy az egyes nemzetek püspöki karai is; a központi hivatalok megszabadulnának egy csomó munkától, s több idejük és lehetőségük lenne széleskörű intézkedések megtervezésére.

A világiak jogait és kötelességeit illetően két elgondolási rendszer van. Az egyik iskola azt szeretné, hogy

pontosan meghatározzák a laikátus jogait és kötelességeit; azt mondja, hogy a kódexben túl kevés szól a világiakról, és túl sok a papságról; ezt a helyzetet úgy kell orvosolni, hogy részletes törvényhozással határozzák meg a világiak jogait. A másik iskola szerint hibás az a felfogás, hogy egy csoport jelentőséget a kánonok száma után ítéljük meg. Végre is a világiak keresztények; ennélfogva minden külön törvény nélkül megvannak a keresztény jogaik és kötelességeik; az Egyház teljes jogrendszere értük van. A papság tagjai nincsenek ugyanebben a helyzetben; ők különleges jogokkal és kötelességekkel járó szerepet töltenek be, ezért az ő tisztségüket gondosan meg kell határozni. A vélelem minden további nélkül a világiak szabadsága mellett szól. Ha valaki korlátozza szabadságukat, annak meg kell azt indokolnia, vagyis jogilag érvényes igazolást kell felhoznia cselekvésére. (Mi személyesen nagyon a második megoldás mellett volnánk.)

Az alkotmányos fejlődés kísérleti kezdeményezéseinek egy másik jó területe lenne a szerzetesi közösségekre vonatkozó törvény. A szerzeteséletet az Egyházban intézményes karizmának nevezték. Ez bizony fából vaskarika; a karizma aligha lehet intézményes. De lehet állandó. Ennélfogva lehetséges, hogy törvénybe foglalják és törvényileg védjék a fejlődését. Nem a karizma lesz ezzel intézményessé, hanem beleilleszkedik egy intézményes keretbe, amely biztosítja létét és szabad működését. A szerzetesközösségek megújulásának folyamatában a legsürgetőbb feladat éppen az, hogy elhárítsunk egy sor akadályt karizmáik szabad érvényesülése elől. Az életüket kormányzó jogi kategóriák közül sok elavult, mint például a rendekbe, kongregációkba stb. való osztályozásuk, és sok korlátozás akadállyá vált apostoli hivatásuk gyakorlásában.

Még egyéb területei is vannak az alkotmányos fej-

lődés megindításának. Nem az volt a szándékunk, hogy kimerítő listát adjunk, hanem hogy rámutassunk a legfontosabbakra, és világossá tegyük, hogy az alkotmányos fejlődés máris megkezdődhet. A legtöbb esetben a kiindulási pont meglenne a II. vatikáni zsinat dokumentumaiban. A bennük foglalt szemléletet kell érvényre juttatnunk a gyakorlati szabályok megfogalmazásában.

9) *Demokrácia az Egyházban*

Azt a kérdést, legyen-e demokrácia az Egyházban vagy sem, legjobban az alkotmányos fejlődéssel összefüggésben vizsgálhatjuk.

A politikai életben a demokrácia a polgároknak az ország kormányzásában való részvételét és a kormányzáshoz való hozzájárulását jelenti; ez jog szerint, nem pedig felülről jövő engedményként illeti meg őket. E felfogás szerint minden politikai hatalom forrása a nép. Ezért a demokráciában a hatalom alulról származik, legalábbis politikai elvként, bár ez nem mindig társadalmi valóság. A nép politikai hatalma és a hatalom szabad gyakorlása nem foglalja magában azt, hogy joguk van az anarchiát választani. Az ember társas lény, rendezett közösségekben kell élnie. Törekedni kell jó törvényekre és jó kormányzatra, ami biztosítja a közösség békés életét.

Az Egyházban a közösség élete nem *csupán* az ember társas természetére épül, hanem — és főként — a Szentlélek személyes működésére. Vagyis egy isteni Személy vesz részt a már úgyis társas természetű emberek közösségének megteremtésében. A közösség élete mind a kettőn nyugszik: a Szentlelken és emberségünkön. Eszerint az Egyházban *egyes* intézményeket a Szentlélek működése teremt meg, másokat emberek. Egyes intézmények eredete magának Krisztusnak az elgondolásában és az általa küldött Lélek erejében van. Az Egyháznak vannak

Istentől elgondolt szerkezeti elemei, amelyeken nem áll szabadságunkban változtatni. A legjelentősebb példa a püspöki hivatal, amely felszentelésben gyökerezik; egy szentség pedig nicsen az ember hatalmában: a közösség nem törölheti el — sem senki más. Isteni alapítással van dolgunk.

Ennélfogva az Egyházban a demokrácia nem jelenthet politikai demokráciát a szó szokásos értelmében, minthogy a joghatóság, vagyis a kormányzó hatalom megváltozhatatlanul a püspököké, a Szentlélek adta nekik felszentelésükkel. De jelenthet a demokrácia olyan társadalmi struktúrát, amelyben Isten egész népének, minden egyes embernek biztosítva van a hozzájárulás lehetősége ahhoz, hogy a püspökök jól kormányozzanak. Az ilyen hozzájárulás mindig lényeges szükséglet, hiszen a püspökök nem birtokolják az Egyháznak adott minden ajándék teljességét. Nem tudnak *jól* kormányozni, ha nem használnak fel minden elérhető forrást. Ma még nagyobb ez a szükséget: a püspökök sok téren nem szakemberek, ezért nem tudnak jó döntést hozni szaktanács nélkül.

A jó kormányzáshoz sokféle módon lehet hozzájárulni: tanácsadással, szavazással, bizottságokkal és összejövetelekkel. Minderre állandó szerveket és intézményeket kell felállítani; alkalmi engedmények már nem kielégítők. A hozzájárulás vagy részvétel állandóságát csak állandó intézmények biztosítanák, lehetőleg az Egyház minden szintjén: plébániai, egyházmegyei, nemzeti és egyetemes szinten. Természetesen sok tekintetben ugyanez szükséges a szerzetesintézményeknél is. Ilyen intézményeknek inkább a tapasztalatból kell kinőniök, mintsem jogi tervezésből, bár kezdetben bizonyára szükség lenne egy kis tervezésre és törvényhozásra.

Az Egyház mai fejlődését tekintve elképzelhető, hogy a püspökök csak a lényeges hatalmakat fogják megtartani, és sok más tevékenység gondját átadják világiaknak

vagy papoknak. Jótékonysági tevékenység, iskolaigazgatás, pénzügyek: mindezt igen jól lehet intézni püspöki karakter nélkül is. Még a mindennapi kormányzás terén is meghatalmazottakat lehet kijelölni, sőt maguk a közösség tagjai választhatnak ilyeneket, és a püspökök megerősíthetik őket a különféle posztokon. Ez semmiképpen sem csökkentené a püspökök rendes hatalmát, nem is keresztezné azt. De igazi demokratikus elemeket vinne az Egyház életébe. És ha a *démosz,* a nép, maga a *laosz theú,* Isten népe, akkor ez a fejlődés bizonyára jó és kívánatos.

Teológiailag ugyancsak szükséges az, hogy az Egyházban jelenlevő Szentlélek teljes hatalmát kifejezésre juttassuk a törvényekben. Ameddig csak a joghatósági hatalmat használják a kormányzásban, valamiképpen szegényebbé válik az egész Egyház. Ezért azt lehetne mondani, hogy a jelzett demokratikus fejlődésre manapság feltétlenül szükség van.

* * *

Életünk külső körülményei kényszerítenek bennünket arra, hogy az Egyházban felvessük az alkotmányosság kérdését. A teológiai elmélkedés azt mutatja, hogy ebben nincs semmi rossz; sőt nagyon is jó az, ha összegyűjtjük a Szentléleknek az egész Egyházra kiterjedő hatalmát, és ezzel segítjük a püspököket a kormányzásban. Ez Isten népének jobb részvételét jelenti az Egyház életében.

Marad a legnehezebb kérdés: milyen gyakorlati eljárással váltsuk valóra szemléletünket? Célunk elérése hosszú időt igényel, és kétségtelenül viszontagságokon és tévedéseken át kell előbbre jutnunk. De ez a zarándok Egyház igazi életstílusa; így újul meg szüntelenül, és így törekszik Krisztus teljességére.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető 5

Első rész: AZ EGYHÁZJOG TEOLÓGIAI ALAPJAI . 9

I. Az Egyház mint a jog forrása 10
1. Az Egyház fogalma . . 10
2. Az Egyház és Isten Országa 11
3. Szentség a világ életéért . 12
4. Egység és folytonosság . 13
5. Mozgás az Egyházban . . 15
6. Az Egyház mint közösség . 16

II. Tekintély az Egyházban 19
1. A Szentlélek az egység forrása az Egyházban . 20
2. Isten igéje az egység forrása az Egyházban . . 21
3. Az ember társas természete az egység forrása az Egyházban 22
Néhány észrevétel a törvényt illetően 24

III. A jogrendszer szerepe az Egyház életében 25
a) Közösség és jogi élet . . 26
b) Szentségi jel és jogi élet . 27
c) A jog emberi korlátoltsága . 28

IV. Törvényhozás . 30
a) Közösségi feladat 30
b) Az egyházi törvény és a Lélek törvénye 33
c) A kánonjog és Isten igéje 33
d) Jogszokások és szokások az egyházjogban 34
e) Tökéletlen törvények az egyházjogban . 35

V. A törvények elfogadása 37
a) Bölcs alkalmazás az emberi helyzetekre . . 38
b) Belső sugallat és külső törvény összeütközése 39
c) A kevésbé tökéletes törvények megtartása . 40
d) Egyházi törvény és bűn 40

VI. A törvények tartalma 43
a) A jogi fogalmak teológiai forrása 45
b) A törvény céljának és tartalmának teológiai jellege 47
c) Teológiai megfontolás és jogi élet 48
d) Hittudomány és jog feszültsége 50
e) Ellentét a Lélek sugallata és a rend maradandósága között 50
f) Ellentét egyetemesség és kulturális kötöttség között . 51
g) Feszültség intézmények és személyek között . . 52
h) Feszültség törvény és lelkiismeret között . . . 52

Második rész: A KÁNONJOGI KÓDEX: TÖRTÉNELMI VISSZAPILLANTÁS 53
1) Szakemberek és közösség szerepe a kódex létrejöttében 54
2) A jogrendszer alapjául szolgáló teológia . . . 58
3) A kódex jogfilozófiája 62
4) A kódex szerkezete 66

Harmadik rész: AZ ALKOTMÁNYJOG KÉRDÉSE AZ EGYHÁZBAN: ELGONDOLÁSOK A JÖVŐE . . 68
1) Az alkotmányjog jelentése 70
2) Az Egyház és az alkotmányos fejlődés 71
Isten népének közössége - Az Egyház más, mint bármely polgári társaság - Az Egyház dinamikus közösség - Az Egyház küldetése - Összhang az isteni és az emberi között - Az Egyház látható szerkezete.
3) Néhány kezdeti probléma 78
4) Különféle jogrendszerekből merített ihlet . . 80
5) Írott vagy íratlan alkotmány 83

6) Az alkotmányjog területe 85
Keleti és nyugati Egyház - Az Egyház nyilvános élete - Ökumenikus vonatkozások - Püspöki hatalom - Kutatóintézetek és törvénytervezés - Végrehajtó szervek - Az igazságügyi hatalom - Az egyetemes Egyház és a részegyházak.
7) Alkotmány, karizmák és személyek 92
8) Az alkotmányos fejlődés megindulása 96
Akadályok elhárítása, erők mezgósítása - Fokozatosság és részvétel - Személyes jogok és kötelességek - A püspöki kollegialitás jogi következményei - A szubszidiaritás elve - A világiak jogai és kötelességei - A szerzetesi közösségek alkotmányjoga.
9) Demokrácia az Egyházban 100

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR

(Tervezett füzetek)

I. BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

*1. Bevezetés a teológiába
2. Ismeretelméleti bevezetés
3. Vallásbölcseleti bevezetés
*4. A kinyilatkoztatás teológiája
5. A kinyilatkoztatás kritikája
*6. Bevezetés a szentírástudományba
*7. Mai teológusok 1 (H. de Lubac — Y. Congar)
8-9. Mai teológusok 2-3

II. ÜDVÖSSÉGÜNK ISTENE

1. Isten léte
*2. Egy az Isten
*3. A Szentháromság
4-5. Krisztus

III. ISTEN NÉPE: AZ EGYHÁZ

1. Az Egyház mivolta
2. Az Egyház történetisége
3. Az Egyház liturgikus élete
*4. Egyházjog és teológia
*5. Szentségek — keresztség, bérmálás
*6. Az eukarisztia
7. A bűnbánat szentsége
8. A betegek kenete
9. A papi rend
10. A házasság
*11. Ökumenizmus

IV. ISTEN MŰVE: EMBER ÉS VILÁG

1. Az anyagi világ
2-3. Az ember a bölcseletben
4. Az ember társadalma
5. Az ember a hit fényében
6-7. Az erkölcsi élet
8. Keresztény lelkiség
9. Az ember jövője

AZ EDDIG MEGJELENT FÜZETEK SZERZŐI

ALSZEGHY ZOLTÁN, jezsuita, teológiaprofesszor a Pápai Gergely Egyetemen: I/1 *Bevezetés a teológiába.*

R.P. Zoltán Alszeghy
Piazza della Pilotta, 4.
I - 00187 Roma
Italia

BABOS ISTVÁN, jezsuita, teológiaprofesszor a Fordham Egyetemen: III/5 *A szentségek általában, keresztség és bérmálás.*

Rev. Stephen Babos
Fordham University
Bronx, N.Y. 10458
U.S.A.

BÉKÉS GELLÉRT, bencés, teológiaprofesszor a Pápai Szent Anzelm Egyetemen: III/11 *Ökumenizmus.*

R.P. Gerardo Békés
Piazza Cavalieri di Malta, 5.
I - 00153 Roma
Italia

FARKASFALVY DÉNES, cisztercita, teológus és matematikus, egyetemi tanár és középiskolai igazgató: I/6 *Bevezetés a szentírástudományba*

Rev. D. Farkasfalvy
Route 2, Box 1
Irving, Texas 75062
U.S.A.

HORVÁTH TIBOR, jezsuita, professzor a Torontói Teológiai Főiskolán: I/4 *A kinyilatkoztatás teológiája*

Rev. Tibor Horváth
2 Hawthorn Gardens
Toronto, Ont. M4W 1P3
Canada

MEHRLE TAMÁS, domonkos, teológiaprofesszor a Fribourg-i Katolikus Egyetemen: II/2 *Egy az Isten.*

R.P. Thomas Mehrle
Place Georges Python 1.
CH - 1700 Fribourg
Svájc — Suisse

NEMESHEGYI PÉTER, jezsuita, a Sophia Egyetem teológiai karának dékánja és professzora: II/3 *A Szentháromság;* III/6 *Az Eukarisztia*

Rev. Peter Nemeshegyi
2-191 Sekimachi, Nerima-ku
Tokyo (177)
Japan

ŐRSY LÁSZLÓ, jezsuita, kánonjogprofesszor az Amerikai Katolikus Egyetemen: III/4 *Egyházjog és teológia.*

Rev. Ladislas Orsy
Catholic University, Curley Hall, Box 63
Washington, D.C. 20064
U.S.A.

SZABÓ FERENC, jezsuita, a Vatikáni Rádió magyar osztályának vezetője: I/7 *Mai teológusok I.*

R.P. Ferenc Szabó
Via dei Penitenzieri, 20.
I - 00193 Roma
Italia

A Teológiai Kiskönyvtár a következő címen rendelhető meg:

Nagy Ferenc — Szabó Ferenc
Via dei Penitenzieri, 20
I - 00193 Roma

ŐRSY LÁSZLÓ SJ

1921-ben született Pusztaegresen (Fejér megye). 1943-ban lépett Jézus Társaságába. Filozófiai tanulmányait Rómában, a teológiát Louvainban végezte; 1951-ben szentelték pappá. Rendi tanulmányai után polgári jogot tanult Oxfordban és kánonjogot Rómában. Egy évig dolgozott egy londoni plébánián, majd hat évig egyházjogot tanított a Pápai Gergely Egyetemen. Rómából az Egyesült Államokba került; teológiát és egyházjogot tanított Washingtonban az Amerikai Katolikus Egyetemen, a Boston College-ban, 1967 és 1974 között a New York-i Fordham Egyetemen. 1974 óta a washingtoni Katolikus Egyetem professzora. Számos könyve és tanulmánya jelent meg angolul és más nyelveken. Főbb munkái: *Open to the Spirit* (1968; a zsinat utáni szerzetesi életről); *The Lord of Confusion* (1970; magyarul a *Szolgálat* kiadásában *Úttalan utak Ura,* 1971); *Probing to the Spirit* (1976); *Blessed are those who have Questions* (1976; magyarul: *Boldogok a keresők,* Prugg Verlag, 1976).